МОНГОЛ УЛСЫН СТАНДАРТ

Байр зүйн зургийн загвар сан, таних тэмдэг
Масштаб: 1:25000, 1:50000, 1:100000

MNS 6703:2017

Албан хэвлэл

СТАНДАРТ, ХЭМЖИЛ ЗҮЙН ГАЗАР
УЛААНБААТАР ХОТ
2017 он

ӨМНӨХ ҮГ

Стандарт, хэмжил зүйн газар (СХЗГ) нь Олон Улсын Стандартчиллын Байгууллагын гишүүн бөгөөд үйл ажиллагааныхаа хүрээнд төрийн болон төрийн бус байгууллагуудтай хамтран үндэсний стандартчиллын бодлогыг хэрэгжүүлэх ажил эрхэлдэг.

Стандартын төсөл боловсруулах ажлыг салбарын стандартчиллын Техникийн хороо (ТХ), Дэд хороо (ДХ) эрхлэн гүйцэтгэдэг бөгөөд Техникийн хорооны хурлаар хэлэлцэж гишүүдийн 75%–иас доошгүй дэмжиж, зөвшилцсөн төслийг Стандартчиллын Үндэсний Зөвлөл (СҮЗ)–өөр хэлэлцэн, тогтоолоор баталснаар хүчин төгөлдөр болно.
Энэ стандартыг Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газрын, Геодези, зураг зүйн хэлтсээс санаачлан боловсруулсан.

Стандарт боловсруулах судалгааг ГЗБГЗЗГ-ын Геодези, зураг зүйн хэлтсийн ахлах мэргэжилтэн Б.Амарзаяа, Архив, мэдээллийн төвийн ахлах мэргэжилтэн Л.Мандхай нар хийж, хэлбэржүүлсэн.

Стандартын төсөлд холбогдох төрийн болон төрийн бус байгууллагуудаас санал авч, ГХГЗЗГ-ын /хуучин нэрээр/ даргын дэргэдэх хурал болон орон тооны бус мэргэжлийн зөвлөлийн хурлаар хэлэлцүүлсэн.

Стандартыг боловсруулахад дэмжлэг үзүүлж хамтран ажилласан ГЗБГЗЗГ-ын ГЗЗХ-ийн хамт олон болон ГЗЗХ-ийн дарга Монгол улсын зөвлөх инженер С.Энхтуяа, Монгол улсын зөвлөх инженер Ю.Чүлтэм, Монгол улсын зөвлөх инженер Г.Нарантуяа болоод бусад үнэтэй санал зөвлөгөө өгсөн геодези, зураг зүйн салбарын хамт олонд талархаж байна.

СХЗГ-ын стандартын шинжээч Н.Батжаргал “Монгол улсын стандартчиллын тогтоолын 2-р хэсэг: Стандартын бүтэц ба боловсруулах дүрэм MNS 1-2:2006“ стандарттай нийцүүлэн хянасан.

Стандарт, хэмжил зүйн газрын “Газрын салбарын стандартчиллын техникийн хороо /ТХ-36/”-ны хуралдаанаар хэлэлцүүлэн стандарт болгон батлуулах нь зүйтэй хэмээн дэмжсэн.

Стандарт, хэмжил зүйн газар (СХЗГ)
Энхтайваны өргөн чөлөө 46А
Улаанбаатар 13348, ШХ-48
Утас: 266754, 263860,
Факс: (976-11) 458032
E-mail: standardinform@masm.gov.mn
Вэб сайт:www.estandard.gov.mn,
www.masm.gov.mn

© СХЗГ, 2017

“Стандартчилал, тохирлын үнэлгээний тухай” Монгол улсын хуулийн дагуу энэхүү стандартыг бүрэн эсвэл хэсэгчлэн хэвлэх, олшруулах эрх нь гагцхүү СХЗГ (Стандарчиллын Төв байгууллага)-т байна.

АГУУЛГА

ӨМНӨХ ҮГ ii

ОРШИЛ iv

1 Хамрах хүрээ 1

2 Норматив эшлэл 1

3 Нэр томьёо, тодорхойлолт 1

4 Норматив шаардлага 1

5 Таних тэмдэгт тавих ерөнхий шаардлага 2

6 Таних тэмдгийн бичиглэлд тавих шаардлага 3

7 Таних тэмдэг 4

8 Таних тэмдгийн тайлбар, түүнд тавигдах шаардлага 14

9 Загвар сангийн ангилал, давхаргын жагсаалт 35

10 Загвар сангийн давхаргын талбарын монгол тайлбар 44

11 Загвар санд тодорхойлогдсон домэйн утгууд 45

12 Таних тэмдэгт хэрэглэх өнгөний кодлол 46

Нэмэлт мэдээлэл

/Байр зүйн зурагт үгийг хураангуйлан бичих заавар/ 47

ОРШИЛ

1:25 000, 1:50 000, 1:100 000-ны масштабтай байр зүйн зургийн загвар сан, таних тэмдгийг “Байр зүйн 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000-ны масштабтай зургийн томьёолсон тэмдэг” ном, Улаанбаатар хотын 1:1000-ны масштабтай байр зүйн зургийн таних тэмдгийн загвар, кодчилол /БНСУ-ын инженерүүдтэй хамтран боловсруулсан/, дэлхийн 30-аад оронд хэрэглэгддэг байр зүйн зургийн мэдээллийн сан түүний загвар зэргийг ашиглан Монгол улсад байр зүйн зураг зохиоход ашиглах стандарт болгож боловсруулллаа.

Уг стандартад байр зүйн зурагт дүрслэх элементүүдийг 26 ангилан цаашид нэмэх бололцоотой байдлаар хийсэн. Ангилал тус бүр өөртөө байр зүйн зурагт дүрслэгдэх элементүүдийг агуулсан бөгөөд элемент бүр өөр өөрийн хүснэгтэн мэдээлэлтэй хийгдсэн нь цаашид орон зайн мэдээллийн суурь болгон байр зүйн зургийг ашиглах бололцоог бүрдүүлж өгч байгаа юм.

Таних тэмдгийг масштаб тус бүрт зураглагдах байдлаар хүснэгтээр үзүүлж, загвар сангийн бүтэц ангилал, талбарын төрөл, тэмдэгтийн утга зэргийг тодорхой үзүүлсний дээр домэйн утгыг шаардлагатай элементүүдэд тодорхойлж өгсөн. Элемент бүрт тайлбар байх бөгөөд барилга, байшин дээр нэмэлтээр тэмдэглэгдэж буй зарим элементүүд хэрэглэгчдэд байр зүйн зургаас тодорхой мэдээлэл авах болон орон зайн мэдээллийн бааз байгуулахад ашиглагдах зорилго агуулж байгаа юм. Мөн таних тэмдгийн өнгө, хэмжээг тодорхойлж, өнгийг хар, улаан, цэнхэр, ногоон, шар, ягаан буюу цэг, шугам, талбайн элементээр кодолсон нь байр зүйн зураг нэг загвар, стандартаар хийгдэх шаардлагыг хангаж байгаа юм.

Таних тэмдгийг Arc GIS программд танигдах **Style file** болгож үүсгэсэн нь хэрэглэгчдэд тухайн файлыг шууд холбон вектор өгөгдлийг код тус бүрээр нь автоматаар таних тэмдэгжүүлэн байр зүйн тоон зургийг хялбархан гаргаж авах бололцоог бүрдүүлж өгсөн.

Байр зүйн зураг хийж буй бүх хэрэглэгчид загвар сан, таних тэмдгийн **style file**-ийн ГЗБГЗЗГ-ын ГЗЗХ-тэй холбогдож авах буюу тодруулга авч болно.

Энэ стандарт нь том масштабын байр зүйн болон дэвсгэр зураг зохиоход дагаж мөрдөх Монгол улсын албан ёсны анхны стандарт болно.

МОНГОЛ УЛСЫН СТАНДАРТ

Ангилалтын код 01.080.30; 07.040; 35.240.70

Байр зүйн зургийн загвар сан, таних тэмдэг. Масштаб: 1:25000, 1:50000, 1:100000.	**MNS 6703:2017**
Topographic map database design, symbols Scale: 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000.	

Стандартчиллын үндэсний зөвлөлийн 2017 оны 12 дугаар сарын 22-ны өдрийн 52 дугаар тогтоолоор батлав.

Энэхүү стандарт нь 2018 оны 04 дүгээр сарын 02-ны өдрөөс эхлэн хүчинтэй.

1 Хамрах хүрээ

Монгол улсын хэмжээнд 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000-ны масштабтай байр зүйн зураг зохиох, шинэчлэх, хэвлэх үйл ажиллагаанд байгууллага, аж ахуйн нэгжүүд нь энэ стандартад орсон таних тэмдэг, загвар санг мөрдлөг болгоно.

2 Норматив эшлэл

Энэ стандартад дараах баримт бичгийг эшлэл болгож ашигласан бөгөөд, өөрчлөлт орох нь энэ стандартыг шинэчлэх үндэслэл шаардлага болохгүй. Үүнд:
Байр зүйн 1:25000, 1:50000, 1:100000-ны масштабтай зургийн томьёолсон тэмдэг” - 2001 он, Улсын Геодези, зураг зүйн газар;
DGIWG Portrayal Standard for Multinational Geospatial Co-Production Program (MGCP) Data;
MGCP Feature and Attribute Catalogue TRD3 v3.0;
Улаанбаатар хотын 1:1000-ны масштабтай байр зүйн зургийн таних тэмдгийн загвар, кодчилол - 2010 он, ГХБГЗЗГ, “Улаанбаатар хотын 1:1000-ны масштабтай байр зүйн зураг зохиох төсөл”.

3 Нэр томьёо, тодорхойлолт

3.1 Газрын харилцааны салбарын хэмжил, зураглалд түгээмэл хэрэглэгддэг мэргэжлийн нэр, томьёо тодорхойлолт болон гадаад нэршлээрээ яриа болон бичгийн хэлбэрт нэгэнт хэрэглэгдэж хэвшсэн үгийг стандартад шууд тусган хэрэглэнэ.
3.2 Тэмдэг - Байр зүйн зургийн таних тэмдэг нь өөрийн код, дүрслэгдэх хэлбэр /цэг, шугам, талбай/-ээр илэрхийлэгдэх бөгөөд бусад төрлийн тэмдэгтэй хослон хэрэглэгддэг.

4 Норматив шаардлага

4.1 Байр зүйн зурагт дүрслэгдэх объектууд нь ангилал, кодтой байх ба тэдгээрийг өөр өөрийн гэсэн онцлогтой Тэмдгээр дүрсэлнэ.
4.2 Элементүүдийг дүрслэхдээ бусад төрлийн Тэмдэгтэй хослуулан үзүүлэхдээ хүснэгтэд үзүүлсэн жишээ зургийг ашиглана.
4.3 Элементийг хүснэгтэд үзүүлсний дагуу дүрсэлнэ.
4.3.1 Зарим өвөрмөц тэмдгийг цэгээр хүрээлэн хязгаарыг үзүүлнэ.
4.3.2 Объектын нэр болон тайлбарт хэрэглэх бичиглэлд хүснэгт болон стандартад тавьсан шаардлагыг мөрдөнө.

5 Таних тэмдэгт тавих ерөнхий шаардлага

5.1 Тэмдгийн хүснэгтэд бүх төрлийн байр зүйн зурагт заавал хэрэглэх Тэмдгийг үзүүлснээс гадна тухайн зориулалтын байр зүйн зураглалд гол хэрэглэгдэх газар доорх шугам сүлжээ, усжуулалтын төхөөрөмжийн гэх мэт Тэмдгийг оруулав.
5.2 Байр зүйн зурагт Тэмдгийг хоорондоо 0.3 мм-ээс багагүй зайтай үзүүлэх ёстой. Зарим шаардлагатай объектуудыг дүрслэхийн тулд тэдгээрийг зэргэлдээ объектоос бага хэмжээгээр хөндийрүүлэн зурж болно.
5.3 Байр зүйн зураг дээр газар орны объектын байршил нь масштабын бус Тэмдгээр дор дурдсан байдлаар илэрхийлэгдэнэ. Үүнд:
5.3.1 геометрийн зөв дүрсээр илэрхийлэгдэх объектын Тэмдэг (тэгш өнцөгт, гурвалжин, тойрог, таван хошуу гэх мэт) - ***Тэмдгийн дүрсийн төв***;
5.3.2 хэд хэдэн дүрсээр Тэмдгээр илэрхийлэгдэх Тэмдэг (газрын тосны болон шатах хийн цамхаг, бунхан, сүм, цамхаг хэлбэрийн байгууламж, яндан) - ***Тэмдгийн дүрсийн доод талын төв*** тус тус байна.
5.3.3 сууриндаа тэгш өнцөгт дүрсээр илэрхийлэгдсэн объектын Тэмдэг (бензин агуулах, ШТС, салхин тээрэм гэх мэт) - ***Тэмдгийн дүрсний өнцгийн орой*;**
5.3.4 холимог дүрсээр илэрхийлэгдсэн объектын Тэмдэг (дээрээ цамхагтай нефтийн ба шатдаг хийн Тэмдэг, харуул, манааны шовгор гэх мэт) – ***Тэмдгийн дүрсийн доод талын төв****-д* тус тус тохирсон байна.
5.4 Тэмдгийн дүрсүүд нь тоон бичлэгтэй байх бөгөөд түүний хэмжээ (мм-ээр)-г Тэмдгийн баруун, зүүн буюу дээр, доор нь аль боломжтой газарт нь бичнэ. Хэрэв аль нэг Тэмдгийн дэргэд ганцхан тоо бичсэн байвал уг Тэмдгийн өргөн нь өндөртэйгөө адил байна. Хэрэв хоёр тоо байвал эхний тоо нь Тэмдгийн өндрийг, хоёр дахь нь өргөнийг заана. Тэмдгийн аль нэг хэсэгт тоо өгсөн бол тэр нь Тэмдгийн хэсгийн өндөр, өргөнийг заана. Шугаман хэлбэрийн Тэмдгийн дагууд өгсөн тоо нь уг хэсгийн урт буюу хэрчим хоорондох уртыг илэрхийлнэ. Тойрог хэлбэртэй Тэмдгийн хэмжээ нь - түүний диаметр, таван хошуу хэлбэртэй нь – татагдах тойргийн диаметр, адил талт гурвалжин нь - гурвалжны өндрийн хэмжээгээр тус тус илэрхийлэгдэнэ. Хүснэгтэд хэмжээ нь өгөгдөөгүй тохиолдолд тэмдгийн хэмжээг энэ стандартад зурагдсан дүрсийн хэмжээг жишиг болгож авна.
5.5 Тэмдгийн хүснэгтийн зургууд нь тэдгээрийн хэмжээг мм-ээр илэрхийлсэн тоотой байна. Хэрэв тоо хоёр байвал эхнийх нь Тэмдгийн өндрийг, хоёр дахь нь түүний өргөнийг илэрхийлнэ. Мөн зургийн хажууд нэг тоо өгөгдсөн бол өндөр, өргөн нь адил харин тоо өгөгдөөгүй бол Тэмдгийн хэмжээг хүснэгтийн зургаар тодорхойлно.
5.6 Бүх Тэмдгийн хэмжээ нь дундаж ачаалалтай байр зүйн зургийн жишгээр зохиогдсон болно. Онцгой тохиолдолд зургийн агуулга, ачааллыг харгалзан Тэмдгийн хэмжээг ихэсгэж, багасгаж болно.
5.7 Төмөр зам, зам дагуу гэрэлтүүлгийн шон зэргийг явж буй чиглэлийн дагуу тэнхлэгээр нь зураглана. Хашаа, хайсны эргэлт доголыг гадна талаас нь зураглана.
5.8 Талбай, ургамал, хөдөө аж ахуйн эдэлбэр газар, газрын гадаргын бичил тогтоц, намаг, хужир, марз, хөрс зэргийг үзүүлэх Тэмдэг хоорондын хүснэгтэд заасан зайг цэглэн хүрээлэх хэмжээг нь 25 см.кв болон түүнээс их бол 1.5 эсвэл 3 дахин ихэсгэж болно.
5.9 Энэхүү дунд масштабын зурагт байр зүйн объектууд нь хүснэгтэд ижил нэг Тэмдэгтэй (цооног, радио цамхаг, эргийн шугам, хүрхрээ, газрын эвдрэл, ургамал, задгай газар гэх мэт) байвал тайлбар бичиглэлийн хэмжээ нь хүснэгтэд үзүүлсэн загвар бичиглэлтэй ижил байна.
5.10 Тодорхой салбарын хэрэгцээнд зориулагдсан байр зүйн зургийг эх хувиас нь захиалагчийн тогтоосон байдлаар (тусгай зориулалтын) бэлтгэн гүйцэтгэнэ.

6 Таних тэмдгийн бичиглэлд тавих шаардлага

6.1 Бүх төрлийн байр зүйн зурагт цагаан толгойн үсэг, мөрөөр бичих үсгүүд, 10 хүртэлх тоон бичиглэл зэргийг ашиглана.

6.2 Байр зүйн зурагт товчилсон үгийн ард цэг тавина. Хэд хэдэн үгийг товчилсон бол хоорондх нь цэгээр хязгаарлаж зай авахгүй бичнэ.

6.3. Зургийн тайлбар бичиглэл "Arial", "Times New Roman" үсгийн 4.3-24 мм өндөртэй фонтоор бичнэ.

6.4 Байр зүйн зургийн чанарыг хангах, олшруулах болон багасгах, өсгөн томруулахад зориулан бичиглэлийн өндөр, өргөнийг өгөгдсөн хэмжээний 1/3-аар ихэсгэх буюу багасгаж болно. Энэ зарчмыг хамгийн их буюу хамгийн бага ачааллалтай байр зүйн зурагт хэрэглэнэ.

6.5 Суурин газрын нэрийг зураглагдсан газрын баруун гар талд бичнэ. Хэрэв хот, суурин газрын талбай тухайн нэрэлбэр зургийн ихэнх хэсгийг эзэлж байвал тэдгээрийн нэрийг 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000-ны масштабтай байр зүйн зургийн хойд хүрээнд байрлуулна.

6.6 Байр зүйн зурагт зураглах хот, суурин газрын нэрийг зөвхөн нэг хэмжээний бичиглэлээр өгнө. Хөдөөгийн суурин, зуслан зэрэгт тэдгээрийн оршин суугчдын тоог харгалзан 4 хэмжээний бичиглэлийг хэрэглэж болно. Үүнийг үйлдвэрийн газар, төмөр замын буудал, усан зогсоол зэргийн нэрийг байр зүйн зурагт байрлуулахад түгээмэл хэрэглэдэг. Хот, суурин газрын нэр болон бусад объектын хоёр дахь бичиглэлийн нэрийг хашилтад өгч үндсэн нэрийн дор бичнэ.

6.7 Гол, горхи, ганга жалга, суваг шуудуу зэрэг үргэлжилсэн байгууламжийн нэрийг тэдгээрийн дүрслэл дагуу бичиж байрлуулна. Усан тогтоц, арал, хясаа, газрын өндөр нам, намаг, өвөрмөц газар зэргийн нэрийг бүтнээр нь буюу хураангуйлсан байдлаар бичнэ. Тухайлбал: "Холбоо нуур", "Холб.н.", "Хэрлэн арал", "Хэрл. а." гэх мэт.

6.8 Уул нуруу, говь цөл гэх мэт асар уудам талбай эзэлсэн байгалийн объектуудын нэрийг дунд масштабын байр зүйн зурагт байршлын дагуу бичнэ.

6.9 Тэмдгийн тайлбар бичиглэл нь тэдгээрийн үндсэн хэсэг бөгөөд байр зүйн зургийн объектуудыг зураглахад зайлшгүй мөрдөгдөнө. Тайлбар бичиглэлийг зураглагдсан объектын зүүн талд босоо байрлалаар бусад Тэмдэг багатай, зай бүхий газар бичиж байрлуулна. Байр зүйн зурагт тайлбар бичиглэл хийх зайнаас хамааран тайлбар бичиглэлийг бүтнээр буюу хураангуйлсан байдлаар өгнө. Үүнд хоёр хувилбар байдаг. Тухайлбал: "Хэрлэн" (тогтоосон нэр) "Хэр." эсвэл "Х", "Модны" (тайлбар) " Мод." эсвэл "М" гэх мэт

6.10 Байр зүйн зурагт хэрэглэгдэх хураангуйлсан үгийг "Хураангуйлсан үгийн жагсаалт"-ын дагуу хэрэглэнэ. "Хураангуйлсан үгийн жагсаалт"-д ороогүй ямар нэг нэрийг тодорхой болгох зориулалтаар нэмж хэрэглэж болно. Харин хураангуйлсан үг нь 3-аас доошгүй үсэгтэй байна.

6.11 Байр зүйн зургийн хүрээний хойд ба доод хэсэгт бичигдэх бичиглэл, үндсэн бичиглэл байна. Зургийн хүрээний баруун, зүүн талд бичиглэл хийхгүй.

6.12 Хэрэв ажлын даалгаварт заавал мөрдөгдөх бичиглэлээс гадна нэмэлт Тэмдэг ба хураангуйлсан үг хэрэглэх бол байр зүйн зургийн хүрээний зүүн талд зурж үзүүлэх ба үгийг бүтнээр бичнэ.

6.13 Байр зүйн зургийн масштаб, байр зүйн зураглалын талбайтай уялдуулан стандарт нэрэлбэр буюу дугаарыг өгнө.

7 Таних тэмдэг

д/д	код	Газрын гадаргын элементийн нэр	Дүрслэх хэлбэр	Масштаб 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000	
		Геодезийн цэг тэмдэгт		1:25 000-1:50 000	1:100 000
1	G101_P	Одон орны цэг	цэг	★ 2.1	★ 1.6
2	G102_P	GPS-ийн байнгын ажиллагаатай станц	цэг	2.4 2.2	2.0 1.6
3	G104_P	Триангуляцийн сүлжээний цэг	цэг	0.2 1.8	0.15 1.4
4	G107_P	Өндрийн сүлжээний цэг	цэг	1.2	0.9
5	G101_T	Цэг тэмдэгтийн дугаар, өндөр	үсэг	*777.9*	*777.9*
		Авто зам		1:25 000	1:50 000-1:100 000
6	A101_L	Хурдны зам	шугам	0.30 0.15 0.30 1.6	0.2 0.12 0.2 1.4
7	A102_L	Засмал зам	шугам	0.25 0.70 0.25 1.2	0.2 0.6 0.2 1.0
8	A103_L	Сайжруулсан зам	шугам	0.15 0.50 0.15 0.8	0.1 0.4 0.1 0.6
9	A104_L	Хөрсөн зам	шугам	0.3 0.2 1.0 4.0	
10	A106_L	Жим	шугам	0.2 1.0 2.5	2.0 1.0
11	A102_T	Авто замын дугаар, үзүүлэлт	үсэг	*8(12)Б*	
		Зам түүний байгууламж		1:25 000	1:50 000-1:100 000
12	A204_L	Гүүр	шугам		-
13	A204_P	Гүүр	цэг		
14	A212_L	Ус зайлуулах хоолой	шугам	1.0 0.5 0.15	1.0 0.5 0.12
15	A202_T	Замын байгууламжийн тайлбар бичиглэл	үсэг	*Т. М. ТБ.*	*Ч.*
16	A205_T	Замын байгууламжийн үзүүлэлт	үсэг	3-5 / 6	
		Замын элемент		1:25 000	1:50 000-1:100 000
17	A304_P	Авто зогсоолын тэмдэг	цэг	1.5 1.5	
18	A308_P	Замын тэмдэг	цэг	1.0 2.5	
19	A310_T	Замын км-ийн тэмдэг	тоо	*720*	*720*

20	A311_L	Хурд саарулагч	шугам	0.15	0.12
		Төмөр зам		1:25 000-1:50 000	1:100 000
21	A401_L	Төмөр зам	шугам	0.5	0.15
22	A401_T	Төмөр замын тайлбар бичиглэл	үсэг	*нар.*	*нар.*
	Барилга			1:25 000-1:50 000	1:100 000
23	B101_A	Энгийн байр, орон сууц	талбай		
24	B102_A	Орон сууцны бус барилга	талбай		
25	B103_P	Барилга /масштабын бус/	цэг	0.4 0.6 0.6 0.9 0.8 1.2	0.4 0.6 0.5 0.8 0.6 1.0
26	B117_A	Хороолол, хотхон	талбай	*0.12* *0.12*	-
27	B119_P	Гэр /хаваржаа, өвөлжөө/	цэг	1.0 1.8	0.8 1.4
28	B102_T	Барилга, байгууламжийн тайлбар бичиглэл	үсэг	*барь. нур. зоорь. барим. хөш.*	*барь. хүл. ЗЦХ.*
	Олон нийтийн байгууллага				
29	B201_P	Нийслэл хотын захиргаа	цэг	*1.8*	
30	B202_P	Хот, Аймгийн захиргаа	цэг	*1.8*	
31	B203_P	Сум, Дүүргийн захиргаа	цэг	*1.8*	
32	B204_P	Баг, Хорооны байр	цэг	*1.8*	
	Соёл, боловсролын байгууллага				
33	B307_P	Буддын хийд	цэг	2.2 2.0	
34	B321_P	Хөшөө баримал	цэг	2.0 1.2	
	Үйлчилгээний байгууллага				
35	B407_P	Галт тэрэгний буудал, өртөө	цэг	*1.2*	
36	B409_P	Нисэх онгоцны буудал	цэг	*2.4*	
37	B410_P	Шатахуун түгээгүүр	цэг	*1.5*	
	Үйлдвэр, худалдаа			1:25 000-1:50 000	1:100 000
38	B501_P	Үйлдвэр	цэг	1.6 0.5	1.2 0.4
39	B502_P	Цахилгаан станц	цэг	d *2.5*	d *2.0*
40	B503_P	Дэд станц /ТП, РП/	цэг	2.4 1.0	2.0 0.8

		Хашаа			
41	B701_L	Банз буюу модон хашаа	шугам	1.5 0.2 0.15 0.4	
42	B702_L	Бетон чулуун хашаа	шугам	0.3 0.4 0.15 4.0	
43	B703_L	Төмөр хашаа	шугам	2.5 0.6 0.5 0.15	
44	B704_L	Төмөр торон хашаа	шугам	0.4 0.15 2.5	
45	B705_L	Жижиг хашаа /хайс/	шугам	0.4 0.15 2.5	
46	B706_P	Малын хашаа	цэг	1.2	1.0
		Аж үйлдвэрийн байгууламж		1:25 000-1:50 000	1:100 000
47	C101_A	Объект, элементийн хил	талбай	0.2	
48	C103_P	Уурхайн амсар	цэг	1.8	1.4
49	C105_P	Хаагдсан уурхай, орд газар	цэг	1.8	1.4
50	C101_T	Аж үйлдвэрийн байгууламжийн тайлбар бичиглэл	үсэг	*янд. газ.тос. геол.*	*ган. хүчил. цоон.*
		Цахилгаан, холбооны байгууламж		1:25 000-1:50 000	1:100 000
51	C203_L	Цахилгаан дамжуулах шугам /өндөр хүчдэл/	шугам	0.8 0.4 0.15 8.0 8.0	
52	C204_L	Цахилгаан дамжуулах шугам /нам хүчдэл/	шугам	0.4 0.15 6.0 10.0	
53	C206_L	Цахилгаан дамжуулах шугам /газар доорх, өндөр хүчдэл/	шугам	0.15 8.0 2.0	
54	C207_L	Цахилгаан дамжуулах шугам /газар доорх, нам хүчдэл/	шугам	0.4 0.15 6.0 2.0	
55	C207_L	Холбооны шугам /газар дээрх/	шугам	0.4 0.15 5.0	
56	C209_L	Холбооны шугам /газар доорх/	шугам	0.4 0.15 5.0 1.5	
57	C210_L	Шилэн кабель /газар дээрх/	шугам	0.15	
58	C210_L	Шилэн кабель /газар доорх/	шугам	0.15 5.0 1.5	
59	C211_P	Телевиз, радиогийн цамхаг /антен/	цэг	2.0 2.6	1.5 2.0

60	C212_P	Үүрэн холбооны антен	цэг	2.6 1.5	2.0 1.2
61	C214_P	Салхин сэнс	цэг	2.6 1.3	2.0 1.1
62	C215_P	Нарны зай хураагуур	цэг	2.0 2.0 1.0	
63	C200_T	Цахилгаан, холбооны байгууламжийн тайлбар бичиглэл	үсэг	2ЦДШ	
64	C201_T	Цахилгаан, холбооны байгууламжийн үзүүлэлт	үсэг	*110кв*	
	Ус, цаг уур			1:25 000-1:50 000	1:100 000
65	C401_P	Салхины хурд, чиглэл заагч	цэг	1.3 2.0	1.0 1.6
66	C400_T	Ус, цаг уурын элементийн тайлбар бичиглэл	үсэг	*ус.цаг.уур*	*ус.цаг.уур*
	Ус зүй			1:25 000-1:50 000	1:100 000
67	E101_A	Гол	талбай	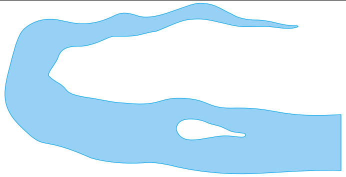	
68	E101_L	Гол /нарийн/	шугам	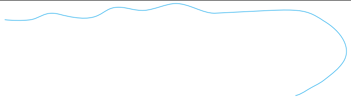	
69	E102_A	Ширгэдэг гол	талбай	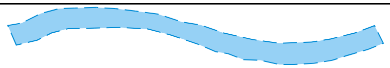	
70	E102_L	Ширгэдэг гол /нарийн/	шугам		
71	E103_A	Нуур	талбай	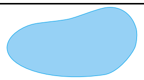	
72	E104_A	Нуур /ширгэдэг/	талбай		
73	E106_P	Усны түвшний тоот	цэг	1.0	0.8
74	E108_L	Урсгал усны чиглэл	шугам	0.2	
75	E109_P	Булаг, шанд	цэг	1.0 *бул.*	0.8 *бул.*

76	E110_P	Рашаан	цэг	1.2 *раш.*	1.0
77	E111_A	Намаг /гаталдаггүй/	талбай		
78	E112_A	Намаг /гаталдаг/	талбай		
79	E114_A	Марз /гаталдаггүй/	талбай		
80	E115_A	Марз /гаталдаг/	талбай		
81	E116_L	Хүрхрээ	шугам	хурх. 5	хурх. 5
82	E101_T	Гол, нуур, булгийн нэр	үсэг	*нуур. давст. бул. ус.сан*	*борс.*
83	E106_T	Гол, усны бичиглэлт, үзүүлэлт	үсэг	*1115.7/8.X 2.4 Ч III-VI*	*1100.9 1.2/0.9 Э бохир. бет.*
84	E108_T	Усны урсгалын хурд	тоо	*0.5*	*0.2*
		Усны байгууламж		1:25 000-1:50 000	1:100 000
85	E201_P	Худаг /гар, ховоотой/	цэг	1.4	1.1
86	E202_P	Худаг /мотортой/	цэг	0.3 1.2 2.0	
87	E203_P	Худаг /эргүүлдэг/	цэг	2.0 1.0	
88	E204_P	Худаг /дүүжинтэй/	цэг	1.4 3.3	1.1 3.0
89	E207_L	Гатлага	шугам	ол. 1.2-450/Э-0.5 хөв. дамн. 1.0 2.0	ол. хөв. дамн. 0.8 1.0
90	E208_L	Гарам, олом	шугам		
91	E214_P	Усан онгоцны зогсоол	цэг	2.5 2.0	2.0 1.6
92	E201_T	Худгийн нэр	үсэг	Сайн усны худаг Х. бул.	
93	E202_T	Худгийн үзүүлэлт	тоо	*500л/ц*	
94	E206_T	Усны байгууламжийн тайлбар	үсэг	*ган. бет. чул.*	
95	E208_T	Олом, гармын үзүүлэлт	тоо	ол. 1.2-450/Э-0.5	
		Мөнх цас, мөсөн гол			

96	E301_L	Мөсөн гол /Тодруулсан шугам/	шугам	0.2	
97	E302_L	Мөсөн гол /Үндсэн шугам/	шугам	0.1-0.12	
98	E303_L	Мөсөн гол, хөр цасны хүрээ	шугам	0.3 1.0	
99	E305_P	Мөсөн худаг	цэг	1.8	
100	E306_A	Хөр цас, хунгар	талбай		
101	E306_T	Мөнх цас, мөсөн голын бичиглэл	үсэг	*дошин.*	
	Газрын гадарга			1:25 000-1:50 000	1:100 000
102	F101_L	Хаялбарын шугам (Тодруулсан шугам)	шугам	0.2	
103	F102_L	Хаялбарын шугам (Үндсэн шугам)	шугам	0.1-0.12	
104	F103_L	Хаялбарын шугам (Нэмэлт шугам)	шугам	0.1-0.12 5.0 1.0	0.1-0.12 3.8 0.8
105	F104_L	Хаялбарын шугам (Туслах шугам)	шугам	0.12-0.15 2.0 1.0	0.1-0.12 0.6 0.6
106	F105_L	Ус хагалбарын шугам	шугам	0.6	
107	F106_P	Өндрийн цэг	цэг	0.6 *347.1* 0.5 *1338.6*	
108	F107_L	Жалга	шугам	0.15	
109	F108_A	Сайр	талбай		
110	F108_L	Сайр	шугам	2.0 0.5	
111	F109_P	Даваа	цэг	2.6 2.0 2.0 1.5	2.0 1.5 1.5 1.2
112	F111_L	Эрэг, ганга, гуу	шугам	0.15 1.0 1.0	
113	F112_L	Ханан хад	шугам		
114	F113_P	Үлдэц цохио	цэг	2.0 1.5	1.5 1.1
115	F114_P	Нүх	цэг	0.8 2.0	1.5
116	F115_P	Дов /хаялбараар дүрслэгдэхгүй/	цэг	1.5	1.2
117	F116_P	Агуй нүхний амсар	цэг	1.2 2.4	

118	F117_P	Сондгой хад	цэг	1.2 1.5	1.0 1.2
119	F118_L	Сэврэй хад	шугам	3.6	1.0
120	F119_L	Галт уулын тогоо	шугам	*Галт уул*	*Галт уул*
121	F122_L	Хөмөг	шугам		
122	F123_L	Мөргөцөг	шугам		
123	F101_T	Хаялбарын тоо	тоо	1200	
124	F106_T	Өндрийн тоо	тоо	5043.0 3525.2	
125	F107_T	Даваа, жалга, сайрын нэр	үсэг	*Солонготын даваа*	*Айдасын даваа*
126	F110_T	Жалга, сайр, эрэг, нух, довын үзүүлэлт	тоо	*3.5*	*1.3*
127	F113_T	Даваа, үлдэц цохио, хадны үзүүлэлт	тоо	*4338.2* *V-IX* 3.2	*2354.5* *5.1*
	Хөрс, газрын бичил гадарга			1:25 000	1:50 000-1:100 000
128	F201_A	Элс	талбай		
129	F201_P	Элс	цэг		
130	F203_A	Шал	талбай		
131	F203_P	Шал	цэг		
132	F204_A	Шаварлаг гадарга	талбай	10.0 5.0	-
133	F205_A	Чулуу, хайрга	талбай		
134	F205_P	Чулуу, хайрга	цэг		
135	F207_A	Ургаа чулуу	талбай		
136	F208_A	Довцог гадарга	талбай		

137	F209_A	Дов, сондуултай гадарга	талбай	1.1 1.4 5.0	
		Газрын гадарга дээрх байгууламж		1:25 000-1:50 000	1:100 000
138	F301_A	Далан	талбай	0.12	
139	F301_L	Далан	шугам	2.0 1.5	2.0 0.5 1.2
140	F302_L	Далан /масштабд илэрхийлэгдэхгүй/	шугам	0.3	
141	F303_L	Үерийн усны суваг, шуудуу	шугам	0.15	
142	F304_L	Үерийн усны суваг, шуудуу /газар доорх/	шугам	2.0 1.0 0.15	
143	F305_P	Хиргисүүр	цэг	2.0 1.0	1.5 0.8
144	F306_P	Овоолго шороо, ухсан нүх	цэг	1.8 1.8	1.5 1.5
145	F307_P	Овоо	цэг	2.0 1.0	1.5 0.8
146	F308_P	Оршуулгын газар	цэг	1.2 1.8	1.0 1.5
147	F308_A	Оршуулгын газар	талбай		
148	F309_P	Эртний дурсгалт газар (туурь)	цэг	1.0 1.6	0.8 1.2
149	F310_L	Эртний хана хэрэм	шугам	0.6	
150	F301_T	Далан, суваг, шуудууны үзүүлэлт	тоо	*1.5* / *0.4* *1.4*	*3.4* / *0.5* *2.6* / *1.5*
151	F307_T	Газрын гадарга дээрх байгууламжийн тайлбар бичиглэл	үсэг	*хиргис. агуй. галт уул. бет. чул.*	*агуй. дов. шав.тогоо. бет. чул.*
		Ургамал зүй		1:25 000	1:50 000-1:100 000
152	D101_A	Ой	талбай		
153	D101_P	Ой	цэг	0.6 1.1	0.5 0.9
154	D102_L	Ургамлын хил	шугам	1.0 0.2	
155	D103_P	Ойд зонхилох мод	цэг	2.3 1.2 2.3 1.2	1.8 1.0 1.8 1.0
156	D104_P	Холимог ойн тэмдэг	цэг	2.3 2.6	1.8 2.0

157	D106_A	Зулзаган мод	талбай	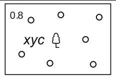	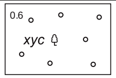
158	D111_A	Зулзаган мод зонхилдог сийрэг ой	талбай	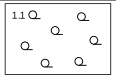	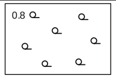
159	D112_A	Дархи	талбай	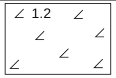	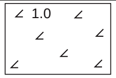
160	D113_A	Шатсан хуурайшсан ой	талбай	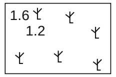	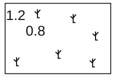
161	D114_A	Огтолсон ой	талбай	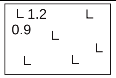	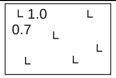
162	D115_P	Мод	цэг	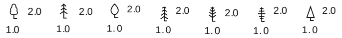	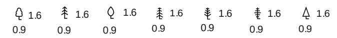
163	D116_P	Өвс, ургамал	цэг	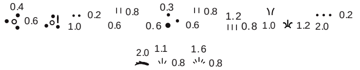	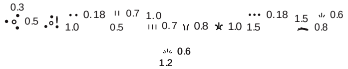
164	D117_A	Бут, сөөг	талбай	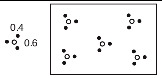	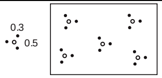
165	D119_A	Өргөст бут, сөөг	талбай	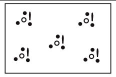	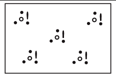
166	D121_A	Сөөгхөн	талбай	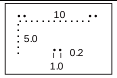	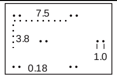
167	D122_A	Сөөгхөн /тачир/	талбай	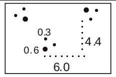	
168	D123_A	Нугын ургамал	талбай	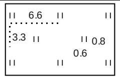	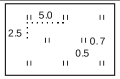
169	D124_A	Сахлаг ургамал	талбай	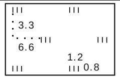	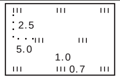
170	D125_A	Тачир ургамал	талбай	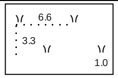	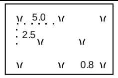
171	D126_A	Зэгс, хулсны төрлийн ургамал	талбай	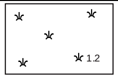	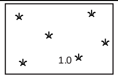

172	D127_A	Тал хээрийн ургамал	талбай	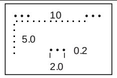	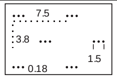
173	D128_A	Заг /ширэнгэ/	талбай	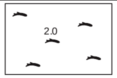	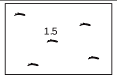
174	D129_A	Хөвд	талбай	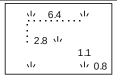	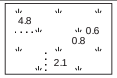
175	D130_A	Хаг, хагдны төрлийн ургамал	талбай	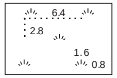	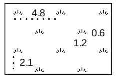
176	D101_T	Ургамлын тайлбар бичиглэл	үсэг	*нарс. шинэс. бут.*	*нарс. хус. бут.*
177	D103_T	Модны үзүүлэлт, тайлбар	тоо	$\frac{8}{0.07}5$	$\frac{15}{0.18}4$
		Таримал ургамал		1:25 000	1:50 000-1:100 000
178	D201_A	Ногооны талбай	талбай		
179	D202_A	Тариан талбай	талбай	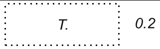	
180	D206_A	Мод, жимс үржүүлгийн газар	талбай	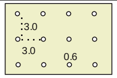	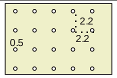
181	D208_A	Атар газар	талбай		
185	D201_T	Таримал ургамлын тайлбар бичиглэл	үсэг	*хус шинэс мод.урж.газ*	*алим. үржүүл.*
	Засаг захиргааны хил			1:25 000-1:50 000	1:100 000
183	H101_L	Улсын хил	шугам		
184	H102_L	Аймаг, Нийслэлийн хил	шугам		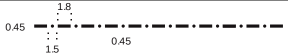
185	H103_L	Сум, дүүргийн хил	шугам		
186	H104_L	Баг, хорооны хил	шугам	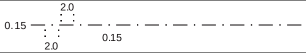	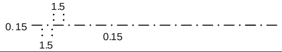
187	H105_L	Тусгай хамгаалалттай газрын хил	шугам		
188	H101_P	Хилийн тэмдэгт	цэг	⊙ 1.0	
189	H101_T	Хилийн тэмдэгтийн дугаар	тоо	*999*	*999*

8 Таних тэмдгийн тайлбар, түүнд тавигдах шаардлага

8.1 Геодезийн цэг тэмдэгт

8.1.1 Улсын геодезийн сүлжээний цэг тэмдэгт нь Засгийн газрын 25 дугаар тогтоолоор батлагдсан солбицол өндрийн нэгдсэн тогтолцоонд, ГХГЗЗГ-ын даргын 2014 он А/112 дугаар тушаалаар баталсан ITRF 2008 эринд тодорхойлсон одон орон, GNSS-ийн байнгын ажиллагаатай станц, GPS, триангуляци, полигонометр, трилатераци, гравиметр, өндрийн, зураглалын сүлжээний цэг байна. Удаан хугацаагаар ашиглагдахаар бэхэлсэн геодезийн сүлжээний цэгт төмөр бетон тэмдэгт, зам төмөр, бетондсон төмөр, яндан хоолой зэрэг багтана. Түр хугацаагаар ашиглах цэгт модон шон, гадас, бетондоогүй төмөр зэрэг орно.

8.1.2 Байр зүйн зурагт солбицол, өндрийн нэгдсэн тогтолцоонд тодорхойлогдсон улсын геодезийн сүлжээний бүх цэг тэмдэгт болон геодезийн өтгөрүүлэлтийн сүлжээний цэг тэмдэгт, байр зүйн зураглалын ажлын цэгүүдийг /цаашид Цэг гэх/ масштабын бус Тэмдгээр дүрслэн үзүүлнэ. Цэгийн төвийн өндрийг 0.01 м-ийн нарийвчлалтай бичнэ.

8.1.3 1:25 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт Цэгийн дээд төв (реперийн толгой буюу маркийн төв)-ийн өндөр ба газрын өндөр хоорондох зөрөө нь 0.2 м-ээс их бол Цэгийн өндрийг хуваариар үзүүлнэ. Хүртвэрт - дээд төв (реперийн толгой, маркийн төв)-ийн өндөр, хуваарьт - газрын өндөр бичигдэнэ.

8.1.4 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утганд дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

1-4 /G101_P - G107_P/. Улсын геодезийн сүлжээний Цэг тэмдэгт бүрт өндрийг бичнэ.

2 /G102_P/. Антеныхаа солбицол, өндрийг өндөр нарийвчлалтай тодорхойлсон, 24 цагийн турш олон улсын хиймэл дагуулаас өгөгдөл хүлээн авч тасралтгүй ажилладаг, 2 долгионы байрлал тодорхойлох иж бүрдлийг GNSS-ийн байнгын ажиллагаатай станц гэдэг. Уг байнгын ажиллагаатай станц нь байшин болон багана дээр бэхлэгдсэн байна.

3 /G104_P/. "Улсын геодезийн сүлжээ байгуулах тухай" 1939, 1954, 1961 онд батлагдсан зааврaар байгуулсан триангуляцийн сүлжээний Цэгийг уг давхаргад Тэмдгээр тэмдэглэнэ.

4 /G107_P/. Өндрийн сүлжээний Цэгийг суурь, энгийн (хөрсний), хадны, ханын ба түр репер гэж ангилдаг. Улсын нивелирийн сүлжээ байгуулах зааврын дагуу геометрийн нивелирдлэгээр тодорхойлсон өндөртэй улсын нивелирийн I, II, III ба IV ангийн сүлжээний Цэгүүд (репер, марк)-ийг Тэмдгээр үзүүлнэ. Түр реперийг дүрслэхгүй.

5 /G101_T/. Цэг тэмдэгтийн дугаар, өндрийг энэ давхаргад бичихдээ хуваарьт Цэгийн төвийн өндрийг, хүртвэрт Цэгийн дугаарыг бичнэ. Цэгийн төвийн өндрийг 0.01 м-ийн нарийвчлалтай бичнэ.

8.2 Авто зам

8.2.1 Авто замыг байр зүйн зурагт хурдны зам, засмал зам, сайжруулсан зам, хөрсөн зам, жим гэж хэд хэд ангилан дүрсэлнэ.

8.2.2 Дунд масштабын байр зүйн зурагт хучилттай болон хучилтгүй авто замыг масштабын бус Тэмдгээр дүрсэлнэ. Замыг тодорхой суурин хүртэл эсвэл аль нэг авто замтай огтлолцох хүртэл үргэлжлүүлнэ.

8.2.3 Замыг дүрслэхдээ түүний үзүүлэлтийг дор дурдсаны дагуу өгнө. Үүнд:

8.2.3.1 Дээд ангилалын авто замд автомашин нэг чиглэлд явах урсгалын өргөнийг 0.5 м хүртэл нарийвчлалтай бичиж урсгалын - тоо, хучилтын материалын нэр;

8.2.3.2 Сайжруулсан хучилттай ба хучилттай авто замд урсгал хэсгийн өргөн 0.5 м хүртэл нарийвчлалтай, замын далангийн өргөнийг хаалтад бүхэл метрээр, хучилтын материалын нэр;
8.2.3.3 Хучилтгүй замд урсгалын хэсгийн өргөнийг бүхэл метрээр;
8.2.4 Замын хучилтын материалыг дараах байдлаар хураангуйлан тэмдэглэнэ:
А - асфальт, бетон асфальт, М - мод, банз, Ч - нунтагласан чулуу, Ц – цемент, Х – хайрга, Б - битум гэх мэт.
8.2.5 Гол, мөрөн, нуур, далай, намгийг хөлдсөн үед явж болох замуудыг байр зүйн зурагт "*өвл.*" гэсэн тайлбар бичиглэлтэй үзүүлнэ.
8.2.6 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

6-7 /A101_L - A102_L/. Хурдны замын Тэмдгээр авто машин дээд зэргийн хурдтай (7000 авт/хоног) хөдлөх гол замыг дүрслэхэд хэрэглэнэ. Ийм зам нь техникийн түвшин, хангамжаар I ангилалд хамаарах бөгөөд хоёр урсгалтай, тус бүр нь 7.5 м-ээс багагүй өргөн, асфальтан бетон, цемент зэрэг хучилттай, зам хоорондох тусгаарлах бүсийн өргөн нь 5 м-ээс багагүй, дагуугийн налуу нь 30%-аас ихгүй төмөр зам ба авто замтай огтлолцох хэсэг нь янз бүрийн түвшинд байна.

Авто тээврийн засмал замын Тэмдгийг авто машины хөдөлгөөн ихтэй (1500-7000 авто/хоног хүртэл) замд хэрэглэх бөгөөд ийм замын урсгалын хэсэг нь 7 м-ээс багагүй өргөнтэй, хатуу суурьтай байна.

8 /A103_L/. Сайжруулсан авто зам гол замаас /хурдны, засмал/ бага өргөнтэйгөөрөө ялгагдах боловч хөнгөн хучилттай (хайрга, хайрганцар гэх мэт) байж болно. Энэ зам нь байнга засаж сэлбэгдэж байдаг, хатуу суурьгүй, урсгалын хэсэг нь 4-6 м-ээс багагүй өргөнтэй байна.

9 /A104_L/. Хөрсөн замд аймаг, сум, баг, суурин, зуслан болон бусад төвлөрсөн газарт хүрэх хучилтгүй замууд болон элс, элсэн цөл, уул, ой, хөвчийн ердийн авто хөсгийн замууд багтана. Хучилтгүй (хөрсөн зам) авто замын Тэмдгээр хот, суурин хооронд зорчих баталгаажсан замыг үргэлжилсэн шугамаар үзүүлнэ. Хээрийн болон ой доторх замыг тасархай зураасаар үзүүлнэ. Хэрэв дунд масштабын байр зүйн зурагт хөрсөн замыг хээрийн, ойн гэж ангилах бол "ойн зам", "хээр.зам" гэсэн тайлбар хийнэ. Хэрэв хөрсөн зам далан дээгүүр явбал түүнийг 1:25 000, 1:50 000-ны байр зүйн зурагт дүрсэлнэ.

Замын бартаат (намагтай, элстэй гэх мэт) хэсгийг тасархай зураасаар үзүүлнэ. Ийм замын дүрслэл дээр замын өргөнийг м-ээр бичнэ.

Улирлын чанартай ашигладаг замыг (хөлдсөн намаг, нуур, гол дээрх) тасархай зураасаар дүрслэх бөгөөд дэргэд нь "*өвлийн*" гэж бичнэ. Өвлийн замын дагууд 10-15 см тутамд "*өвлийн*" гэсэн үг бичнэ.

10 /A106_L/. Байр зүйн зурагт ердийн хөсгийн болон явган зөрөг жимийг адил үзүүлэх боловч ердийн хөсгийн зөрөгт тайлбар хийнэ. Ердийн хөсгийн зөрөг авто тээвэрт ашиглагдахгүй боловч говь цөлийн зарим бүсэд ийм замыг авто тээвэрт ашиглаж болдог. Хүйтэн бүс (тайга) нутагт зарим зөргийг ердийн хөсгийн тээвэрт ашиглахаас гадна чаргаар тээвэр хийхэд ашиглана. Энэ Тэмдгийг элс, элсэн цөл, уул, ой, хөвчийн ердийн хөсөг явах замд хэрэглэнэ. Эдгээр замаар зарим тохиолдолд авто хөсөг явах боломжтой бол түүний дүрслэлийн дагуу "*авто машин цагт 30 км хүртэл хурдтай явах бололцоотой*" гэх мэт тодорхойлолт өгч болно.

11 /A102_T/. Авто замын дугаар, индексийг байр зүйн зурагт 15-20 см зайтай тэмдэглэнэ. Хэрэв зам нь дугаараас гадна үсгэн Тэмдэгтэй бол хоёуланд нь бичнэ.

Замын үсгэн индексийг оруулахад дараах зэрэглэлийг баримтална:
"ОУЗ" – олон улсын зам,
"УЧЗ" - улсын чанартай зам,

"ОНЗ" – орон нутгийн зам.
А - асфальт, Б - бетон, Ч - чулуу, Х - хайрга. Эдгээр индексүүдийг авто замын тэнхлэгийн дагуу бичнэ.

Замын нийт өргөн, урсгалын өргөн дунд масштабтай байр зүйн зурагт тоон утгаар (жишээ нь: 4.2 (4.2) А) өгөгдөнө.

8.3 Зам түүний байгууламж

8.3.1 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

12-13 /A204_L - A204_P/. Авто болон төмөр зам дээгүүрх явган хүн зорчих гүүрийг масштабын бус Тэмдгээр дүрслэн материалаар нь ангилж өгнө.

Гүүрний гулдангийн материалыг бүх төрлийн масштабтай байр зүйн зурагт төмөр, төмөр бетон, модон гэж ангилан байр зүйн зурагт үсгээр "ТБ", "Т", "Ч" гэх мэтээр үзүүлнэ.

Бага хэмжээний бартаа болон хоолой дээрх гүүрний Тэмдгийг өргөн нь 3 мм-ээс бага бартаа, саад, суваг, гол дээрх гүүр болон авто зам, төмөр замын доорх ус зайлуулагч хоолой дээгүүрх гүүрийг тэмдэглэхэд хэрэглэнэ.

Гүүрийн янз бүрийн Тэмдгийг гүүрийн байгууламжийн хэмжээ, бүтцээс хамааруулж хэрэглэнэ. Гүүр нь өргөдөг, салдаг байдаг. Хөвдөг болон бусад гүүрийг зохих Тэмдгээр дүрслэн "*хөвдөг*", "*дүүжин*" гэх мэт тайлбар өгнө.

14 /A212_L/. Шуудуу, суваг, гол нь хоолойгоор дамжиж байгаа бол хоолойг тасархай хар шугамаар, байрлалаар нь үзүүлнэ. Хоолойн материалыг хүснэгтэн мэдээлэлд оруулж өгнө.

15-16 /A202_T, A205_T/. Дунд масштабын байр зүйн зурагт бүх төрлийн замын гүүрийн үзүүлэлтэд түүний урт, өргөн, даацыг үзүүлнэ. Авто зам, төмөр замын 3 м-ээс урт гүүрийн Тэмдэгтэд түүний үзүүлэлтийг бичнэ: үсгээр - гүүрийн материал (мод, төмөр бетон, чулуу, төмөр), тоогоор - хүртвэрт гүүрийн урт (эргийн тулгуурыг оролцуулан) ба өргөн (м), хуваарьт гүүрийн даац (авто машин тогтоосон даац, тонн). Хэрэв гүүрийн даац 100 тн-оос их бол "*100-аас их*" гэж бичнэ.

8.4 Замын элемент

8.4.1 Замын элементүүдийг сэдэвчилсэн болон мэдээллийн сан үүсгэх зориулалттай байр зүйн зурагт эсвэл ажлын даалгаварт тусгагдсан бол зураглана.
8.4.2 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

17-18 /A304_P, A308_P/. Авто замын дагуух тээврийн хэрэгслийн авто зогсоолын Тэмдгийг 1:50 000, 1:100 000-ны масштабтай байр зүйн зураг дээр ихэвчлэн хэрэглэнэ.

19 /A310_T/. Зам, түүний элементэд түүний дагуу байрлуулсан километрийн болон бусад /заах, хориглох, анхааруулах/ тэмдэг багтана. Километрийн Тэмдгийг (шон ба чулуу) орон нутгийн замд хэрэглэнэ. Уг Тэмдгийг замын аль талд байгаагаар байрлуулна. Энэ Тэмдгийг тусгайлан сэдэвчилсэн /авто замын/ зураг зохиоход заавал үзүүлнэ.

20 /A311_L/. Авто замын аваар осол, аюулгүй байдлын үүднээс байгуулсан хурд сааруулагчийг байрлалаар нь зурна.

8.5 Төмөр зам

8.5.1 Бүх төрлийн өргөн ба нарийн төмөр замыг байр зүйн зурагт масштабын бус Тэмдгээр дүрсэлнэ.

8.5.2 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

21 /A401_L/. Өргөн төмөр зам нь 1524 мм өргөнтэй, зарим оронд 1435 мм байдаг. Нарийн төмөр замыг (600-1067 мм) байр зүйн зурагт "нарийн" гэсэн тайлбар бичиглэлтэй дүрсэлнэ.

Масштабд илэрхийлэх төмөр замын аль нэг үндсэн замыг 0.5 мм, бусад замыг 0.15 мм өргөнтэй зураасаар тэмдэглэнэ. Хэрэв бүх замыг 0.3 мм-ийн хуваарьтай зураасаар дүрслэх боломжгүй бол шугамыг замын тоогоор бус ерөнхий хэлбэр тогтцыг хадгалахаар бодож үзүүлнэ. Ийм байдлаар үйлдвэр бусад байгууламж дахь төмөр замыг дүрсэлнэ.

22 /A401_T/. Төмөр замын өргөн, нарийн, ажилладаггүй гэх зэрэг тайлбар бичиглэлийг масштаб тус бүрт тохирсон хэмжээгээр уг давхаргад бичиж өгнө.

8.6 Барилга, байгууламж

8.6.1 Барилга, байгууламж гэдэгт - бага оврын байшин, хөнгөн хийцийн дээвэртэй барилга, өөрийн хэмжээ, зориулалтаараа орон сууц, албан ба үйлдвэрийн зориулалттай барилга багтана.

8.6.2 Байр зүйн зурагт барилга, байгууламжийг дотор нь: орон сууцны, орон сууцны бус гэж ангилж зурна.

8.6.3 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

23-25 /B101_A – B103_P/. Хот, суурин газар, түүний захад орших барилга, орон сууцыг дотор талыг нь хар саарал өнгөөр будсан гурван янзын хэмжээтэй тэгш өнцөгт хэлбэрийн Тэмдгээр дүрсэлнэ. Хамгийн бага хэмжээтэй Тэмдгээр хот, суурин газрын барилга байгууламжийг; дунд хэмжээний Тэмдгээр хот, суурин газрын захад байгаа эсвэл хороолол доторх шигүү байрлалтай барилга байгууламжаас онцгойлон дүрслэх барилга, байгууламжийг; бага хэмжээний Тэмдгээр хот, суурин газраас алслагдсан, чиг баримжаа болж чадахуйц барилга байгууламжийг тус тус дүрсэлнэ. Тэмдгийг байрлуулахдаа уг барилга байгууламжийн газар дээрх чигийн дагуу оруулна.

Байр зүйн зурагт өөрийн хэмжээгээр илэрхийлэгдэх барилга байгууламжийг түүний жинхэнэ хэмжээгээр сууриар нь үзүүлнэ. Зарим онцгой байгууламжийн өндөр нь 50 м бол өндрийг бичнэ. 1:50 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт барилга, байгууламжийн хорооллыг дэвсгэр өнгөөр дүрсэлнэ.

Зургийн масштабд 0.3 мм, түүнээс өргөнөөр илэрхийлэгдэх барилга хоорондох зай талбайг (шаардлагатай үед үүнээс бага хэмжээтэй) үзүүлнэ.

1:25 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт ийм хорооллын барилгыг дүрслэхдээ байшин хоорондын зай, завсрыг хадгалж, хороолол доторх барилгажаагүй хэсгийг ялгаж үзүүлнэ.

Энэ Тэмдгээр 1:25 000, 1:50 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт хоорондоо 1 ба 2 мм-ээс их (газар дээрээ 50 м-ээс их зайтай) хэмжээтэй нэг эгнээнд сийрэгдүү байрласан суурин газрын төвийг дүрсэлнэ. 1:100 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт эдгээр байшинг барилга байгууламжийн Тэмдгээр дүрсэлнэ.

1:50 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт хөдөө орон нутгийн суурин газрын эгнээгээр байрласан барилгыг үзүүлэхдээ зургийн ачааллыг алдагдуулахгүйн тулд сондгой барилгын Тэмдгийг 1:100 000-ны масштабтай байр зүйн зургийн Тэмдгийн хэмжээгээр авна.

1:25 000-ны масштабтай байр зүйн зураг дээр шигүү барилгажилттай хорооллын бүх барилгыг дэвсгэр өнгөөр ялгана.

Томоохон хотын шигүү барилгажилттай хорооллыг 1:50 000, 1:100 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт дүрслэхдээ барилга байгууламжуудыг нэг бүрчлэн үзүүлэхгүй. 1:50 000 - 1:100 000-ны масштабтай байр зүйн зураг дээр зөвхөн чиг баримжаа болж чадахуйц барилга, байгууламжийг үзүүлнэ.

Томоохон хотын харьяалалд 20 000-аас их хүн амтай хотууд болон барилгажилтын төрх, талбайгаар ойролцоо хотуудыг хамруулна.

Багавтар хотын шигүү барилгажилттай хороололд (20 000-аас бага хүн амтай) суурин газрын хорооллуудыг 1:50 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт үзүүлэхдээ 1:25 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт хэрхэн дүрслэх аргыг хэрэгжүүлнэ. 1:100 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт эдгээр хот, суурин газрын барилгажилтыг дүрслэхдээ (1:25 000, 1:50 000-ны масштабтай байр зүйн зураг дээр дэвсгэр өнгөөр ялган шигүү барилгажилттай хорооллоор дүрсэлсэн бол) нэлэнхийд нь хар саарал өнгөөр будна. Энэ тохиолдолд хороолол доторх барилгажаагүй хэсэг, гудамж замын хэсгүүдийг үзүүлэх хэрэгтэй. Хар саарлаар будсан дүрсийн хамгийн бага хэмжээ нь 0.5*0.5 мм, барилгажаагүй хэсэгт 0.3*0.3 мм байна.

Хороолол маягийн буюу нэг эгнээнд байрласан барилгажилттай хорооллын (эгнээ) хэсгийг 1:25 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт 1.4-1.5 мм, 1:50 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт 1.1-1.2 мм өргөнтэй зурвасаар тус тус дүрсэлнэ. Хэрэв барилгажилтын зурвасын өргөн нь тухайн масштабын байр зүйн зурагт дээрх хэмжээнээс их бол түүнийг масштабаар нь дүрсэлнэ.

Гудамж дагуух шигүү барилгатай хэсэгт эхний ээлжид гудамжны өнцөгт байгаа барилгууд, болон нийгэм ахуйн зэрэг томоохон барилгуудыг, дараа нь Тэмдэг хооронд 0.3 мм-ээс бага зайнд дүрслэгдэж болох бусад барилгуудыг оруулна.

Гудамжийг дүрсэлж харуулсан зурвасын өргөн буюу барилга хоорондын зай нь 5 мм-ээс ихгүй байх ёстой.

Соёл амралтын ба бусад цэцэрлэг, төгөл талбай нь 1:25 000, 1:50 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт 1.5x2.0 мм-ээс багагүй хэмжээтэй бол ялгаж үзүүлнэ. 1:100 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт цэцэрлэг болон сул чөлөөтэй талбайн хэмжээ нь 3.0 x 3.0 мм ба түүнээс их бол дэвсгэр өнгөөр ялгаж зурна. Харин барилгажсан хэсгийг хар саарал өнгөөр будсан бол 0.3 x 0.3 мм-ээс бага талбайтай модлог ургамлыг дүрслэхгүйгээр сул талбайг ангилан үзүүлнэ.

1:25 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт шигүү барилгажилттай хороолол дахь модлог ургамал болон 1:50 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт томоохон хот, суурин газрын хороолол дахь модлог ургамлыг зүг чиг баримжаа заахгүй ганц модны Тэмдгээр дүрсэлнэ. 1:50 000, 1:100 000-ны масштабтай байр зүйн зураг дээр томоохон хотын хороолол дахь дэвсгэр өнгөөр дүрслэгдэх ургамлын бүрхүүлийг дүрслэхдээ ганц модны Тэмдэг хэрэглэхгүй. Зуслангийн хороолол болон хотын захын зуслан маягийн хороололд байгаа мод, жимс жимсгэнэ, алимны модыг байгаа байдлаар нь үзүүлнэ.

26 /B117_A/. Дунд масштабын зурагт барилга, байгууламжийн хорооллыг 2 янзын дэвсгэр өнгөөр дүрсэлнэ.

Шигүү байрлалтай хот, суурины хороолол гэдэгт хоорондоо 50м-ээс холгүй орших барилгажсан хэсэг орно. 1:25 000, 1:50 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт хоорондоо 1 ба 2 мм-ээс их (газар дээрээ 50 м-ээс их зайтай) хэмжээтэй суурин газар сийрэг хороололд тооцогдоно.

Шигүү байрлалтай хорооллыг дүрслэхдээ дэвсгэр өнгө нь бүдэг улбар шар, сийрэг барилгатай хорооллын дэвсгэрийг бүдэг шар өнгөөр тус тус дүрсэлнэ. 1:100 000-ны масштабтай байр зүйн зураг дээр барилгаар нь хорооллыг ангилахгүй.

27 /B119_P/. Дөрвөн цагийн улиралд нүүдэллэн бууж гэр барихад зориулан цутгасан бетон суурь, төмөр-бетоноор цутгасан гэрийг байр зүйн зурагт энэ Тэмдгээр дүрсэлнэ.

28 /B102_T/. Зоорь, хүлэмж, Засаг даргын тамгын газар, эмнэлэг, сургууль гэх мэт барилга байгууламжийн тайлбар бичиглэлийг бичнэ.

8.7 Олон нийтийн байгууллага

8.7.1 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

29-32 /B201_P – B204_P/. Орон сууцны бус Тэмдгээр дүрслэгдсэн барилга, байгууламжид үйл ажиллагаа явуулж буй Нийслэл, хот-аймаг, сум-дүүрэг, баг-хорооны засаг захиргааны төв, нутгийн удирдлагын ордонг дунд масштабын байр зүйн зурагт байрлалаар нь масштабын бус Тэмдгээр дүрсэлнэ.

8.8 Соёл боловсролын байгууллага

8.8.1 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

33 /B307_P/. Бурхан шашны үйлсэд зориулан барьсан барилгыг (сүм, дуган, хийд гэх мэт) байр зүйн зурагт тогтоосон Тэмдгээр нь дүрслэн үзүүлнэ.

34 /B321_P/. Баримал, хөшөө, багана, (чулуу ба бусад материал орсон) чулуун багана /дайнд оролцогчдын булш, бунхан гэх мэт/ масштабын бус Тэмдгээр дүрсэлнэ.

8.9 Үйлчилгээний байгууллага

8.9.1 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

35 /B407_P/. Төмөр замын өртөөний Тэмдгийг өртөөний гол барилга (буудал), бусад барилга байгууламж нь бүхэлдээ зургийн масштабд илэрхийлэгдэхгүй тохиолдолд хэрэглэнэ. Өртөөний Тэмдгийг өртөөний гол барилга (буудал) байгаа газарт зурна. Хэрэв төмөр замын гол барилга (буудал) нь төмөр замын шугамаас бага зэрэг алслагдсан (замын Тэмдгийн шугам ба гол барилгын Тэмдэг хоорондох зай 1 мм-ээс их) бол өртөөний Тэмдгийн оронд барилгын дэргэд "*вкз.*", буудлаас өөр томоохон барилга байгууламжгүй өртөөн дээр байгууламжийн дэргэд "*өрт.*" гэж бичнэ.

36 /B409_P/ Аэродром, онгоц буух, нисэх талбайг (хуурай газар ба усан дээр) байрлалынх нь дагуу бусад барилга байгууламжийн (нисэх, буухад үйлчлэх) хамт дүрсэлнэ. Аэродром дахь нисэх-буух зурвас ба онгоц зогсоох талбайн хүрээг 0.15 мм өргөн зураасаар дүрслэх ба онгоц залуурын замыг хатуу хучилттай авто замын Тэмдгээр онгоцны нуувч, засварын газар, радиостанц гэх мэт бусад байгууламжийг зохих барилгын Тэмдгээр үзүүлнэ.

37 /B410_P/ Бензин агуулах сав болон шатахуун түгээх станц (ШТС)-ыг байр зүйн зурагт тэмдэглэхдээ уг байгууламжийн газар дээрх байрлал болон түгээх төхөөрөмжийг үзүүлнэ. Томоохон ШТС-ыг дүрслэхдээ түүнд очих зам түгээх удирдлага, бусад барилга, байгууламжийн хамт үзүүлнэ.

8.10 Үйлдвэр худалдаа

8.10.1 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

38 /B501_P/. Үйлдвэр, цахилгаан станц зэрэг үйлдвэрийн үйлдвэрлэлийн байр гэдэгт цех, машин тоног төхөөрөмжийн байр, бэлэн бүтээгдэхүүний агуулах зэргийг хамруулна.

Үйлдвэр, станц, гурилын тээрмийн масштабын бус Тэмдгийг зургийн масштабд нь дүрслэх боломжгүй яндан бүхий үйлдвэрийн газруудыг дүрслэхэд хэрэглэнэ. Яндан газар дээрээ байгаа байрлал дээр нь уг Тэмдгийг, харин хэд хэдэн яндан нэг дор байвал хамгийн ялгарах яндангийн байрлал дээр тус тус тавина. Яндан нь 30 м-ээс өндөр бол өндрийг нь зааж бичнэ. Зургийн масштабд илэрхийлэгдэх үйлдвэрийн газрууд (яндантай ба яндангүй) уг объектын талбайд орших барилга, яндан болон бусад барилгуудын хашаа, хязгаарыг мөн зохих Тэмдгээр нь дүрсэлнэ. Эдгээр үйлдвэрийн газруудын дүрслэлийн дэргэд уг газрын төрөл, ангилал, үйлдвэрлэлийн онцлогийг тогтоосон журмын дагуу товчлон бичиж (гур.үйлд, арьс.үйлд, гэх мэт) тайлбар өгнө.

39 /B502_P/. Цахилгаан станц (ЦС) гэдэг нь цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэн гаргах үйлдвэрийн газар юм. Байр зүйн зураг дээр усан цахилгаан станц (УЦС)-ыг дүрслэхдээ усан сан, далан ба станцын барилга байгууламжийг байгаа байрлалаар нь үзүүлнэ. УЦС болон бусад ЦС-ын тэмдэгт зохих тайлбар бичиж (*УЦС, ДЦС, АЦС, ЦС. Гэх мэт*) өгнө. 1:50 000, 1:100 000-ны масштабтай байр зүйн зураг дээр ЦС-ын барилга нь 0.8 x 1.2 мм-ээс ихгүй хэмжээгээр дүрслэгдэх тохиолдолд ЦС-ыг масштабын бус Тэмдгээр дүрсэлнэ.

40 /B503_P/. Дэд станц хоёр янз байдаг: хаалттай, ил. Тухайн масштабд илэрхийлэгдэхгүй цахилгааны дэд станц (трансформатор, хувьсагч)-ыг байр зүйн зураг дээр мөн масштабын бус Тэмдгээр үзүүлж дэргэд нь "дэд станц" гэсэн тайлбар бичнэ.

8.11 Хашаа, хамгаалалт

8.11.1 Байр зүйн зурагт дүрслэгдэх хашаа хамгаалалтыг тоосго, чулуу, төмөр бетон, төмөр, блок; олон төрлийн суурь ба тулгуур бүхий модон, төмөр хашаа; янз бүрийн хэлбэрийн төмөр утсан хаалт; хайс гэж ялгана.

8.11.2 Тухайн масштабд илэрхийлэгдэх хашааг эгнээгээр, Тэмдгийн чиглэл эгнээний дотор тал руу харсан байхаар үзүүлнэ. 1м болон түүнээс дээш өндөртэйг хашаа, 1м-ээс доош өндөртэй болон сараалжин хэлбэрийн хашааг хайс гэж үзнэ. Хашаа, хайс нь тоосго, бетон, блокон суурь эсвэл баганатай байж болох бөгөөд хашааны үндсэн хэсэг нь ямар материалаар хийгдсэнээр уг хашаа, хайсыг байр зүйн зурагт үзүүлнэ.

8.11.3 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

41 /B701_L/. Модоор баригдсан 1м болон түүнээс дээш өндөр бүхий хашааг энэ Тэмдгээр дүрсэлнэ.

42-43 /B702_L – B703_L/. Тоосго, чулуу, төмөр бетон, блок хийгдсэн хашаа хамгаалалтыг эдгээр давхаргад дүрсэлнэ.

44 /B704_L/. Төмөр торон хашаа гэж төмөр утсыг нугалж торлосон, янз бүрийн хэлбэртэй хашааг хэлнэ.

45 /B705_L/. 1м-ээс намхан, төмөр, мод, тоосго, блок, бургас зэргээр барьсан сараалжин хашаа нь хайс болно.

46 /B706_P/ Мал хаших зориулалтаар барьсан хашаа, хамгаалалтыг үүнд хамааруулж ойлгоно. Орон нутагт байгаа малын хашааг газар орондоо ямар чигтэй байрлаж байгаагаар нь зурна. Хашааны хэмжээ нь зургийн масштабын хэмжээнээс их бол түүнийг бодит байдлаар дүрсэлж "*хаш.*" гэж тайлбар өгнө. Малын хороо барьсан материалыг ялгаж "*чу.хор*" гэх мэт тайлбар өгнө.

8.12 Аж үйлдвэрийн байгууламж

8.12.1 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утганд дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

47 /C101_A/. Байр зүйн зураг дээр хураасан нүүрс, элс, хайрга, үртэс, хөрс шороо, хог ургамал, илүүдэл хаягдал материал, ухсан, тэгшилсэн газар гэх мэт объектын хүрээг цэгэн Тэмдгээр зурна. Ил задгай нүүрс, элс, төмөр бетон хавтан гэх мэт материал, бүтээгдэхүүнийг тогтмол нэг газарт хураадаг бол байр зүйн зурагт оруулна. Хог хаях зориулалтын газар нь газар дээрээ тодорхой хүрээ, хязгаартай бол байр зүйн зурагт дүрсэлнэ.

48 /C103_P/. Байр зүйн зурагт газар доорх хатуу ашигт малтмалын орд газраас /уурхай/ зөвхөн уурхайн үндсэн амсрыг байрлалаар нь дүрслэн, олборлож буй бүтээгдэхүүнийг (жишээ нь: Нүүрс, фосфор гэх мэт) бичнэ.

Ажилладаг, ажилладаггүй уурхай ба уурхайн хонгилын амсрыг далд аргаар ашигт малтмал ашигладаг уурхайн ба хонгилын орцыг үзүүлэхэд хэрэглэнэ. Зургийн масштабд дүрслэх боломжгүй ийм төрлийн үйлдвэрийн уурхай, хонгил (ажилладаг, ажилладаггүй)-ын амсрын Тэмдгийг уг уурхайн өргөх төхөөрөмж ба хонгилын орц байгаа газар дээр нь байрлуулна. Хэрэв уурхай ба хонгилын орц нь байшин дотор байвал барилгыг нь үзүүлнэ. Эдгээр Тэмдгийн дэргэд уг үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний төрлийг заавал бичиж (нүүрс, фос. гэх мэт) өгнө. Уурхайн өргөх төхөөрөмжийн өндөр нь 30 м ба түүнээс их бол заавал өндрийг нь бичнэ. Тухайн масштабд илэрхийлэгдэх ашигт малтмалын үйлдвэрийг /B501_P/ заасны дагуу дүрсэлнэ. Энэ тохиолдолд уурхайн хонгил (ажилладаг, ажилладаггүй)-ын амсрыг үзүүлэх ба тайлбар бичиглэл өгнө.

49 /C105_P/. Амсарт уурхай, цооног, шурф нь нурсан бол байр зүйн зурагт нэг янзын Тэмдгээр дүрсэлж, нүхний гүнийг м-ээр үзүүлж тайлбар бичиглэлийг ("нур.") өгнө.

50 /C101_T/ Аж үйлдвэрийн байгууламжийн хажууд бичигдэх тайлбар бичиглэлийг энэ давхаргад бичнэ. Жич: *хайгуул. ашиг.*

8.13 Цахилгаан, холбооны байгууламж

8.13.1 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утганд дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

51-54 /C204_L – C207_L/. Цахилгаан дамжуулах шугам нь (ЦДШ) сувгийн, утсан гэсэн 2 төрөл байдаг бөгөөд өндөр ба нам хүчдэлийн (380 Вт ба түүнээс бага) гэж хоёр ангилан байр зүйн зурагт үзүүлнэ. Дунд масштабын байр зүйн зурагт зэрэгцээ хэд хэдэн ЦДШ-ыг томоохон тулгуур бүхий шугам буюу хүчдэл ихтэй шугамыг сонгон дүрсэлнэ.

ЦДШ-ын утас, кабель болон холбооны шугам нь нэг тулгуур дээр бэхлэгдсэн тохиолдолд байр зүйн зураг дээр зөвхөн ЦДШ-ыг дүрсэлнэ.

14 метрээс бага өндөртэй модон ба бетон тулгуур дээрх ЦДШ-ын Тэмдгийн цэгүүдийг 16 мм тутамд зурна. Ямар ч тохиолдолд ЦДШ-ын эргэлтийг байр зүйн зураг дээр үзүүлнэ.

ЦДШ-ын төмөр ба төмөр бетон шонгийн дүрслэлийн 6-8 см тутамд тулгуурын өндрийг метрээр бичнэ.

Төмөр ба төмөр бетон тулгууртай 35 кВт ба түүнээс их хүчдэлтэй ЦДШ-ыг түүний шугамын дагуу хүчдэлийг (кВт-аар) зааж бичнэ. Ихээхэн урт шугамын 15-20 см тутамд хүчдэлийн бичиглэлийг өгнө.

Тус тусдаа тулгуууртай боловч нэгэн зэрэгцээ (хоёроос гурван) орших (хоорондох зай нь зургийн масштабд 0.8 мм-ээс бага бол) ЦДШ-ыг нэг Тэмдгээр дүрсэлж утасны тоог бичнэ. Жишээ нь: зэрэгцээ хоёр ЦДШ-ын байрлалыг аль

нэгийг нь байрлалаар, гурван ЦДШ байвал дундах шугамын байрлалаар тус тус дүрсэлнэ. Хэд хэдэн ЦДШ-ын дүрслэлийг илэрхийлж, нэг Тэмдгийн дэргэд шугамын тоо, шугам бүрийн хүчдэлийг заан бичнэ. Жишээ нь: 2ЦДШ-110 кВт эсвэл 2 ЦДШ-150 ба 110 кВт гэж бичнэ.

Газар доорх цахилгааны кабелийг агаарын цахилгааны шугамын нэгэн адил өндөр ба нам хүчдэлийн гэж ангилна. Зөвхөн өндөр хүчдэлийн шугамын хүчдэлийг үзүүлнэ. ЦДШ-ын хүчдэлийг /кВт/ мэдээлэлд оруулж өгнө.

55-58 /C208_L, C211_L/. Холбооны шугам ба удирдлагын техник хэрэгслийн шугамын төрөлд цахилгаан мэдээний, утсан харилцааны, радио нэвтрүүлгийн, телевизийн, телетайпын, дохиоллын гэх мэт шугамыг нэг төрлийн Тэмдгээр дүрсэлнэ.

Газар доорх шилэн кабелийг байр зүйн зурагт үргэлжилсэн тасархай шугамаар байрлалаар нь дүрсэлнэ.

Холбооны шугам, цахилгаан дамжуулах шугамын (ЦДШ) Тэмдгийг хот, суурин газар болон төмөр зам, авто зам дээгүүр давхцуулж зурахгүй.

59 /C212_P/. Радио телевиз, радиогийн цамхаг, радиорелей, радио өргөн нэвтрүүлгийн цамхгийг дүрслэхэд нэг төрлийн Тэмдэг хэрэглэнэ. Радио, телевизийн цамхгийн Тэмдгийг зөвхөн телевизийн буюу радиогийн цамхаг уг станцын барилга дээр буюу түүнд залгаа байдлаар баригдсан тохиолдолд хэрэглэнэ. Радио станц (телевизийн төв)-ын цамхгийн дэргэд тайлбар бичнэ. Тухайлбал: "*радио ст, теле.төв*" гэх мэт.

60 /C213_P/. Мэдээллийг алсад дамжуулахад радио долгионы тархалтыг ашиглаж байгаа холбооны системийг утасгүй холбоо буюу үүрэн холбоо гэж нэрлэдэг. Үүрэн холбооны антеныг байр зүйн зурагт байрлалаар нь цэгэн Тэмдгээр тэмдэглэн ямар үүрэн холбооны операторын антен болохыг мэдээлэлд оруулж өгнө

61 /C215_P/. Салхин сэнсийг овор хэмжээ, зургийн масштабаас хамааруулж зохих Тэмдгээр нь дүрслэх бөгөөд тайлбар бичиглэл өгч болно.

62 /C216P/ Нарны энергийг хуримтлуулж эрчим хүч гаргах зориулалттай байрлуулсан зай хураагуур юм.

63-64 /C200_T - C201_T/. Цахилгаан, холбооны байгууламжийн тайлбар бичиглэл, үзүүлэлт энэ давхаргад бичигдэнэ. Жич: *рад. тр. дэд.ст. каб. 8Вт*

8.14 Ус, цаг уур

8.14.1 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

65 /C401_P/. Цаг уурын ажиглалтын станцын Тэмдгийг ажиглалтын талбайн гол хавьд байгаа багаж хэрэгслийн дэргэд өгнө. Хэрэв ажиглалтын талбайг тухайн масштабд (3*3 мм ба их) илэрхийлэх боломжтой бол станцын талбайг зурж, Тэмдгийг салхины чигийг заагчийн байран дээр зурна.

66 /C400_T/ Ус, цаг уурын зориулалттай элементүүдийн хажууд бичигдэх тайлбар бичиглэл уг давхаргад бичигдэнэ. Цаг уурын станц нь барилгын дээвэр дээр байвал уг байшинг үзүүлж "*цаг уур.ст.*" гэсэн тайлбар өгнө.

8.15 Ус зүй

8.15.1 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

67-68 /E101_A – E101_L/. Гол мөрөн, нуурын эргийн шугам байр зүйн зурагт бодит байрлалыг илэрхийлэхээс гадна усны хамгийн тогтвортой үеийн түвшинг

үзүүлнэ. Ус урсгуур, усан тогтцын эргийн шугамыг байр зүйн зурагт 3 хэсэг болгон хувааж, бие даасан Тэмдгээр тэмдэглэнэ:

1) байнгын ба тогтвортой;

2) тодорхой бус буюу байнга өөрчлөгддөг;

3) жилийн зарим цаг үед устай байдаг боловч эрэг, голдрил нь мэдэгдэхүйц гол, нуур цөөрмийн тогтворгүй эргийн шугам.

Байнгын тогтвортой эргийн шугамыг байр зүйн зурагт үргэлжилсэн шугамаар, хатдаг, ширгэдэг бол тасархай шугамаар үзүүлнэ.

Голын өргөнөөс хамаарч түүнийг нэг буюу хоёр шулуун (зурвас)-аар үзүүлнэ. Нэг шулуунаар дүрслэхдээ голын эхээс адаг хүртэл аажмаар өргөсгөнө. Адаг нь элсэнд шурган замхардаг голын шулуун нь эхнээсээ адаг руугаа аажмаар нарийсна. Нэг шулуунаар дүрслэх голын шулууны өргөн нь эхэндээ 1.5 мм-ээс багагүй, адагтаа 0.2-0.5 мм хүртэл байх бөгөөд хоёр шулуунаар дүрслэхээр шилжвэл 0.5 мм байна. Тухайн масштабд илэрхийлэгдэхгүй хоёр шулуунаар зурагдах голын шулуун бүрийн өргөн нь 0.1 мм, хоорондох завсрын өргөн нь 0.3 мм байна. 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000-ны масштабтай байр зүйн зураг дээр тус бүр 15, 30 ба 60 мм-ээс өргөн голыг жинхэнэ байгаа өргөнөөр нь байр зүйн зурагт оруулж 0.15 мм өргөн шулуунаар дүрсэлнэ. Энэ тохиолдолд эргийн шугам хоорондох завсрын өргөн нь 0.4 мм-ээс багагүй байна.

Байр зүйн зурагт урсгал усны ёроолын хөрсийг доорх байдлаар ангилна. Үүнд:

- чулуулаг (тэгш бус хадан гадарга, том чулуунууд) үүнийг байр зүйн зурагт "Ч" үсгээр, хатуу (жижиг чулуун ба дагширсан шавар) үүнийг "Х" үсгээр, дагтаршсан элсэн, үүнийг "Э" үсгээр, лаг шаварлаг (лаг шавар, шаварлаг) үүнийг "Л" үсгээр тус тус ангилж тэмдэглэнэ.

69-70 /E102_A – E102_L/. Хатдаг, ширгэдэг голын эргийн шугамыг тасархай шугамаар дүрсэлнэ. Ширгэдэг гол, горхийг нэг ба хоёр шулуунаар түүний өргөнөөс хамааруулж зурах бөгөөд /E101_A/-д дурдсан зарчмын дагуу (эхнээсээ адаг хүртэл шулуун нь өргөснө) дүрсэлнэ. Нэг шулуунаар дүрслэгдэх ширгэдэг гол, горхины эхнээс адаг хүртэлх өргөн нь 1.0-2.0 мм өргөн, хоорондох завсрын өргөн нь 0.5 мм орчим, нэлээд урт гол, горхинд эдгээр хэмжээ нь 3.0 мм хүртэл, завсар нь 1.0 мм байна.

Байнгын бус эргийн шугамын Тэмдгийг 1:25 000, 1:50 000-ны масштабтай байр зүйн зураг дээр ширгэдэг нуур, голын эргийн шугам болон усаар дүүргэж буй усан сангийн эрэг (зураглал авч байх үеийн)-ийг үзүүлэхэд хэрэглэнэ. Харин усан сангийн түвшин төлөвлөсөн төслийн хэмжээнд хүрээгүй, цаашид хүрсэн хэмжээндээ нэмэгдээгүй бол байнгын ба өөрчлөгдөхгүй эргийн шугамаар дүрсэлнэ.

Тодорхой бус эргийн шугамын Тэмдгийг 1:25 000, 1:50 000-ны масштабтай байр зүйн зураг дээр нам дор газрын хатаж буй тэнгисийн эрэг, намаг доторх нуур, голын эргийг дүрслэхэд тус тус хэрэглэнэ.

Жижиг болон томоохон ус зүйн элементүүдийг дүрслэхэд холбоос ба завсрын хэмжээнүүд нь хүснэгтэд заасан хэмжээнд (мм) хүртэл ихсэх буюу багасаж болно.

71-72 /E103_A – E104_A/. 1:25 000 - 1:100 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт бүх нууруудыг оруулна. Эмчилгээний зориулалттай нуурын талбайг нь тусгайлан томсгож үзүүлэх тал бий. Нэргүй, тодорхой заагтай гүехэн нуурыг ойр орчмын объектуудаас ялган үзүүлэхийн тулд "нуур" эсвэл "Н." гэсэн тайлбар бичиглэлийг өгнө. Шорвог, давстай нуурыг "давстай" гэх мэт тайлбар өгөх ба тухайн нуур нэртэй бол нэрийн ард нь "Буйр н. (давстай)" гэсэн тайлбар бичиглэлийг хийнэ.

д/д	Зургийн масштабт дүрслэгдэж буй ус зүйн элементийн нэр	Ус зүйн элементийг дүрслэх Тэмдгийн хэмжээ			
		Жижиг		Томоохон	
		холбоосын урт	завсрын хэмжээ	холбоосын урт	Завс-рын хэмжээ
	1:25 000, 1:50 000				
1	Байнгын бус эргийн шугам (хатаж буй гол, нуур)	1.0	0.5	3.0	1.0
2	Тодорхой бус эргийн шугам (хатаж буй тэнгисийн эрэг, намаг дахь гол, нуурын эрэг, усан сангийн эрэг)	2.0	0.5	5.0	1.0
	1:100 000				
3	Байнгын бус, тодорхой бус эргийн шугам	1.0	0.5	3.0	1.0

73 /E106_P/. Зураглалын ажлын даалгаврын дагуу усны түвшний өндрийг байр зүйн зурагт оруулахдаа зураглал үйлдсэн он, сар, өдрийн байдлаар буюу олон сарын дундаж түвшнээр үзүүлнэ. Усны түвшний өндрийг 0.1 м -ийн нарийвчлалтай тодорхойлно. Урсгуурын (налуу багатай) түвшний өндрийг тусгай шаардлагаар тодорхойлно.

74 /E108_L/. Урсгал усны чиглэлийг усан дээр сумаар, өргөнтэй нь харьцуулан зурж үзүүлэх ба хэрэв гол нь тухайн масштабаар илэрхийлэгдэхгүй бол голдрилыг дагуулан зурна.

Усны урсгалын хурд нь байр зүйн зураглалын явцад хэд хэдэн удаа тодорхойлогдсон эсвэл ус зүйн материалд үндэслэгдсэн усны гадарга дээрх дундаж хурд болно. Урсгалын чиглэл, хурдны тодорхойлолтыг байр зүйн зурагт 10-15 см тутамд мөн эхэн ба төгсгөлд (хаалт далангийн дээр, доор, хүрхрээ зэрэгт) голын уулзвар хэсэгт өгнө. Чиг заадаг сумны урт 5-15 мм хүртэл байх бөгөөд голын хэмжээнээс хамааруулан үзүүлнэ.

75 /E109_P/. Байгалийн булаг, шандыг байр зүйн зурагт масштабын бус Тэмдгээр урсгалын чигийг харгалзан үзүүлнэ.

Байгалийн бүх төрлийн булаг шандыг үзүүлэхэд тайлбар бичиглэл хэрэглэнэ. Ердийн устай булаг шандад "бул. шанд" гэх мэт тайлбар бичиглэлийг өгнө. Эрдэстэй булаг шандад эрдсийг нь "нүүрс ус", "хүхэр" гэх мэт заах ба эрдэс нь тодорхойгүй бол "эрдэст" гэсэн тайлбар бичиглэлийг өгнө. Ус багатай газар нутгийн булаг шандад ус хангамжийн өгөгдлийн дагуу ундаргыг л/цаг-аар тодорхойлно. Булаг шандны дэргэд гадаргын үнэмлэхүй өндрийг бичнэ.

76 /E110_P/. Халуун уур, ус байнга оргилон гарахыг оргилдог рашаан гэнэ. Оргилдог рашааныг Тэмдгээр үзүүлж гадаргын үнэмлэхүй өндрийг тодорхойлно.

77-78 /E111_A – E112_A/. Намгийг байр зүйн зурагт байнгын ихээхэн чийглэгтэй, намгийн ургамалтай 30 см түүнээс зузаан хүлэр давхаргатай (хүлэр тогтох аятай нөхцөл бүрдээгүй, тал болон өндөр уулын намгаас бусад) газрыг хамруулан үзүүлнэ. Намгийг жилийн тунадас, улирлын мөчлөг, туулах (нэвтрэх) боломжоор нь хувааж үзүүлдэг. Гатлах боломжтой намагт хүн дуртай чиглэлд чөлөөтэй туулж болох намаг хамаарна. Бусад төрлийн намгийг гаталшгүй, гатлахад хүнд гэсэн Тэмдгээр үзүүлнэ. Намаг, марз (зургийн масштабд 1 см.кв-аас бага)-ыг дүрслэхдээ 1:25 000-ны масштабтай зураг дээр Тэмдгийн зураас

хоорондох зайг 0.8 мм хүртэл, 1:50 000 ба 1:100 000-ны масштабтай зурагт 0.6 мм хүртэл багасгаж болно.

Гатлах боломж нь янз бүр намаг бүхий газрыг тэдгээр нь зурагт 1 см.кв, түүнээс томоор үзүүлэгдэх тохиолдолд зааглан зурна.

Байр зүйн зурагт хэрэглэгдэх намгийн гүний үзүүлэлт нь гадаргын бүрхүүл, эрдсийн ёроол хүртэлх хүлрийн зузаан зэргийн нийлбэр бөгөөд энэ нь намгийн гатлах шалгууртай шууд холбогдолгүй. Намгийн үзүүлэлтийг 2.5 м хүртэлх гүнийг нь хэмжсэний үндсэн дээр 0.1 м нарийвчлалтайгаар тогтооно. Хэрэв хүлрийн зузаан 2.5 м-ээс их бол "2.5 м-ээс гүн" гэсэн бичиглэл хийнэ. Хүлэр хайгуулын ажилтай холбогдсон газрын хувьд намгийн гүнийг бодит гүнээр нь (-4.5 м гэх мэт) тогтооно. 50 см.кв хүртэл талбай эзлэх намагтай газарт гүний хэмжээг түүний хамгийн гүн хэсэгт нь бичнэ. Үүнээс их талбайд 1-2 Тэмдгийг 1 дм.кв бичнэ.

Намаг нь үргэлж ургамлаар бүрхэгдсэн байдаг тул тэдгээрийг хөвдтэй, тачир өвстэй, өндөр өвстэй, буттай, сөөгтэй гэх мэтээр ангилна, ургамлын төрлийн Тэмдгийг тухайн талбайд байрлуулж зурна. Намаг доторх ургамлын Тэмдгийг тодорхой хуваарилалтгүй зурна. Намагтай хослуулан ургамлаас гадна бусад (бут, сөөг, дов) ургамал, хөрсийг хослуулан хэрэглэнэ.

79-80 /E114_A – E115_A/. Гатлах боломжтой, гатлахад хүнд, хужир, марзын Тэмдгийг байр зүйн зурагт үйрмэг хөрс, нойтон хөөмөл (дулааны улиралд), хужир, марз, мөн усан тогтцын эргээр тогтож хатсан давслаг шавар зэрэгт хэрэглэнэ. Нэвтрэх боломжийг ялган хүн нэвтэрч чадах боломжоор үнэлнэ. Гатлах боломжтой хужир, марз бүхий газарт давслаг хөрстэй, хатуу гадаргатай, ургамалгүй, гадарга дээр нь давсны зурвас үүссэн, бут сөөг тохиолдох газар хамаарна. Гаталж болох томоохон хэмжээний хужир, марзыг онцгой Тэмдгээр тэмдэглэнэ. Хэрэв байр зүйн зурагт 1 см.кв, түүнээс томоор дүрслэгдэх тодорхой хязгаартай бол түүнийг үзүүлнэ.

81 /E116_L/. Байр зүйн зурагт уулын болон нууруудын дундах ижил бус түвшинтэй хүрхрээнүүдийг үзүүлнэ. Цас хайлалт болон борооны дараа үүсдэг байнгын бус хүрхрээг байр зүйн зурагт үзүүлэх шаардлагагүй.

Голын хүрхрээ, боргиог "*хүрх.*", "*борг.*" гэж товчлон бичих ба өндрийг (м) бичнэ. Зургийн масштабд 2 мм-ээс бага өргөнтэй голын болон нэг шугамаар дүрслэгдэх голд хүрхрээ, боргиог хөндлөн зураасаар зурна.

82-84 /E101_T, E106_T, E108_T/. Нуур, гол, булаг зэрэг ус зүйн элементүүдийн оноосон нэр, үзүүлэлт болон усны урсгалын хурд зэрэг нь эдгээр давхаргад бичигдэнэ.

8.16 Усны байгууламжууд

8.16.1 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

85-88 /E201_P – E204_P/. Гар, мотортой, эргүүлдэг, дүүжин /салхин хөдөлгүүртэй/ худаг, усны бусад эх үүсвэрийн дэргэд эдгээрийн үзүүлэлтийг бичнэ. Тухайлбал: газрын түвшний тоот, худгийн гүн (м), усны чанар (давстай, шорвог), худгийн ус дүүрэлт буюу ундарга (л/цаг). Мөн усгүй худагт "*дар.худ*" гэж тайлбар өгнө.

Тогтоосон нэргүй худгийн Тэмдгийн дэргэд "*Х.*", гэсэн хураангуйлсан нэр буюу тодорхой нэрийг байрлуулна. Давстай, шорвог устай худагт "*давст*", эсвэл "*шорв.*" гэсэн тайлбар бичиглэлийг өгнө.

Дунд масштабтай байр зүйн зурагт худгийн тодорхойлолтыг зөвхөн нэмэлт шаардлагаар үзүүлнэ. Гэхдээ хуваарьт - худгийн тодорхойлолтыг, хүртвэрт – гүнийг бичнэ. Худгуудын ундаргыг л/цаг-аар тодорхойлно.

Дарагдсан худагт "*Х.*" (*дар.*) гэсэн тайлбар бичиглэлийг өгнө.

89 /E207_L/. Гатлага төхөөрөмжийг өөрөө явагч буюу механик хөдөлгүүртэй гатлага онгоц, өөрөө явагч буюу чиргүүл, тросс зэргийн тусламжтай ажиллах сал, бярвааз, хөвөгч гэх мэт ангилна. Эдгээр гатлагууд байр зүйн зурагт Тэмдэг, урт, өргөн, даацын тодорхойлолтын хамт үзүүлж "*гат.*" эсвэл "*бяр.*" гэсэн тайлбар бичиглэлтэй байна.

90 /E208_L/. Голын олом, гармын Тэмдгийг газар дээрх бодит байрлалаар нь байр зүйн зурагт үзүүлнэ. Голын шулуун гарам (олом)-ыг тасархай шулуунаар зурж "*гарам*" гэж бичнэ. Гармын тэмдэг голын нэгэн адил тодорхойлолттой байна. 5 м ба түүнээс өргөн голын олмын дэргэд түүний үзүүлэлтийг бичнэ. Хүртвэрт гүн (0.1 м хүртэл нарийвчлалтай) ба өргөн (метр хүртэл), хуваарьт ёроолын хөрсний төрөл, усны хурд (м/сек)-ыг бичнэ. Жишээ нь: Хөрсийг чулуулаг, хатуулаг, элсэрхэг, шаварлаг гэж хуваана.

91 /E214_P/. Тоноглогдоогүй зогсоол цэгийг байр зүйн зурагт зангуу хэлбэрийн тусгай Тэмдгээр, эргийн шугамын ойр усны мандлын дүрслэлд зурж үзүүлнэ.

92-95 /E201_T, E202_T, E206_T, E208_T/. Худгийн оноосон нэр, үзүүлэлт, олом гарамны үзүүлэлт, усны бусад байгууламжийн хажууд бичигдэх тайлбар бичиглэлүүд эдгээр давхаргад орно.

8.17 Мөнх цас, мөсөн гол

8.17.1 Уулын оройд цасан дээр цасны нягтралаас үүссэн бутрамтгай талст бүхий мөслөг давхаргыг мөнх цас гэнэ. Мөнх цасны гадарга нь мөсөн голын эх болох бөгөөд энэ нь гүнзгий хагаралтай тогтсон байдаг. Дунд масштабын байр зүйн зурагт мөнх цасыг байгаа байдал, эзлэх талбайгаар нь Тэмдгээр зурж үзүүлнэ.

8.17.2 Мөнх цас, цасан уулын хилийг цэнхэр өнгийн цэгээр зурна. Мөсний "эх"-ийг цэнхэр өнгийн нарийн шулуунаар зурна. Мөсөн талбай цасан уулыг хооронд нь зааглахгүй. Ханан хад /байц/-ыг дүрслэхэд хаялбар хоорондох зай нь 0.2 мм-ээс бага бол хаялбарыг нийлүүлж зурах (хэрэв ийм тогтцын урт нь зургийн масштабд 1 см-ээс бага бол) буюу өргөсгөсөн хаялбарын хооронд дөрөв биш гурав ба хоёр хаялбар (ийм хэсэг газрын урт нь 1 см-ээс их бол) татаж бусад хаялбаруудыг тасархай шугамаар зурна. Мөргөцгийг (дэвсэг) дүрслэхэд хаялбарыг тасалдалгүй зурна.

8.17.3 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

96-98 /E301_L – E303_L/. Уулын хөндийг дагаж урсаж сунасан, зарим хэсэгтээ дагуу ба хөндлөн хагаралтай, цасан нягтрал бүхий бөөгнөрлийг мөсөн гол гэнэ. Мөсөн гол, мөнх сарьдгийн хязгаарыг аль болох бүтэн тодорхой үзүүлэх хэрэгтэй. Ялангуяа цасанд түрэгдсэн чулуулаг эсвэл цасан бөөгнөрлийг ялган үзүүлэх нь чухал юм. Мөсөн голын хилийн доод төгсгөлд өндрийг заавал тодорхойлно.

99 /E305_P/. Хэдэн м-ээс хэд хэдэн зуун м-ийн гүнтэй, 3-5 м түүнээс өргөн диаметртэй, гол төлөв босоо дугуй хэлбэрийн нүхийг, мөсөн голын худаг гэнэ. Энэ нь усны хайлалтаас мөсөн голын хагарал дотор үүснэ. Мөсөн голын худгийн гүнийг шаардлагатай бол 1.0 м нарийвчлалтай үзүүлнэ.

100 /E306_A/. Жилийн дулаан улиралд ч хайлдаггүй цасан бүрхэвч хөр цасыг байр зүйн зурагт үзүүлнэ. Өөрөөр хэлбэл дулаан улиралд цас бүрэн хайлсны дараа үлдсэн хөр цас болно.

101 /E306_T/. Мөнх цас, мөсөн голын тайлбар бичиглэл энэ давхаргад бичигдэнэ. Жич: *дошин., мөс.овоол.*

8.18 Газрын гадарга

8.18.1 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

102-105 /F101_L- F104_L/. Хаялбарыг бүх төрлийн байр зүйн зурагт газрын гадаргыг дүрслэхэд зориулан зурна.

Нэмэлт хаялбарыг газрын хотгор гүдгэр хэлбэр үндсэн хаялбараар дүрслэгдэхгүй бол хэрэглэнэ.

Туслах хаялбар нь байр зүйн зургийн хамгийн өндөр оргил, хамгийн хонхор газар, газрын гадаргын бичил хаялбарыг (тухайлбал: ганга жалга гэх мэт) үзүүлэхэд ашиглагдана. Туслах хаялбар дурын өндөртэй зурагдана.

Үндсэн, нэмэлт (хагас хаялбар) ба туслах хаялбарыг байр зүйн зургийн эх дээр 0.1 мм-ээс өргөн зураасаар зурна. Өргөсгөсөн хаялбарын өргөн нь 0.2 мм байна.

Хаялбарыг (хоёр шулуунаар дүрслэх голоос бусад) зургийн масштабд 3 мм-ээс багагүй илэрхийлэгдэх ганга, жалга, гуу болон нүх ухсан газар, далан, дов сондуул, элс, нүүрс, шороо, олборлодог ил уурхай зэрэг объект дээгүүр тасалдалгүй зурна.

Хаялбарын өндрийг өндөрлөг чиглэл уруу, байр зүйн зургийн доод ба зүүн захыг дагуулан бичнэ. Хаялбарын өндрийг тухайн байр зүйн зурагт байгаа өндрийн цэгүүдтэй холбон ямар ч цэгийн өндрийг хурдан тодорхойлох нөхцөлийг харгалзан өгнө.

106 /F105_L/. Ус хагалбарын шугамыг (бергштрих) хаялбарт, хотгор гүдгэрийг тодотгох, оргил, хонхор зэргийг бага налуутай газар мөн байр зүйн зургийн захын хэсэгт 0.6 мм урттай зурж үзүүлнэ.

107 /F106_P/. Байр зүйн зурагт өндрийн цэгүүдийн тоог ажлын даалгаварт заах бөгөөд эдгээр нь байр зүйн зурагт тодорхой цэгүүдийг оролцуулан дунджаар 1 дм.кв-д 5-15 цэг байна.

108 /F107_L/. Олон жил усны үйлчлэлээр идэгдэж эвдэрсэн газрыг байр зүйн зурагт ганга, нарийн жалга, гуу, идэгдсэн гуу гэж ангилахаас гадна энэ хэлбэрт хуурай голдрил, үйрмэг шороо зэрэг хамаарна. Жалгын уртыг илэрхийлж байгаа зураасны урт нь дүрслэгдэж буй жалганы хавтгайд буулгасан тусгаг болно.

1:25 000, 1.50 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт өргөн нь 5 м, 1:100 000-ны масштабтай зурагт 10 м хүртэл өргөн судаг, жалгыг нэг шулуунаар зурна. Үүнээс өргөн бол хоёр шулуунаар зурна. Зургийн масштабд 1 мм ба түүнээс өргөн дүрслэгдэх жалгыг хоёр шулуунаар шүдтэй зурна. Жалгын ёроолын өргөн нь 3 мм ба түүнээс их бол хаялбар татна. Жалга, гууны дүрслэлийн дэргэд өргөн - (дээд талын), гүн (м)-ийг бичнэ.

109-110 /F108_A - F108_L/. Цаг үеийн усны нөлөөллөөр үүссэн жижиг хуурай гулдрал, үйрмэг шороо зэрэг нь ганга, голын дэнж, хөндийн хэвгий зэрэг ус хагалбарын зайнд тохиолдоно. Гадаргын ийм хэлбэрийг байр зүйн зурагт 0.2-0.5 мм хүртэл хос тасархай шугамаар эсвэл өргөн нь масштабд илэрхийлэгдэж байвал усны элэгдэл, сайр мэтээр ерөнхийлөн дүрсэлнэ. Үүнээс ялгагдах том гол мөрний хуурай голдрилыг газар дээрх байршлын дагуу зурж, эргийг хаялбартай уялдуулна.

Голын хуурай голдрилыг түүний өргөнөөс хамааруулж нэг буюу хоёр шулуунаар дүрслэх бөгөөд голын эхнээс адаг руу нь аажмаар өргөсгөж зурна. Хуурай голдрилын Тэмдгийн холбоосны уртыг ширгэсэн нуур, голыг дүрслэх загварын дагуу тогтооно. Зургийн масштаб хуурай голдрилын өргөн нь 3 мм ба түүнээс их бол эргийн шугам хооронд хаялбар татах бөгөөд 1.5 мм ба түүнээс их өргөнтэй бол зохих Тэмдгээр нь зурж ёроолын хөрсний (элс, хайрга, чулуу гэх мэт) төрлийг бичнэ. Ийм маягаар хатсан нуурын ёроолын хөрсийг үзүүлнэ. Хэрэв

хатсан нуур, хуурай голдрилын ёроолын хөрсний тухай мэдээлэл байхгүй бол эргийн шугам хооронд дан элс зурна.

111 /F109_P/. Байр зүйн зурагт тэмдэглэгдэх даваа нь тухайн давааны хамгийн өндөр цэгтэй уялдах ёстой. Тэмдгийн дэргэд хүртвэрт - давааны өндрийг, хуваарьт- давааны ашиглагдах (давааг давж болох) хугацааг бичнэ.

112 /F111_L/. Голын булан тохойн 1.5 мм түүнээс бага өргөнтэйгөөр дүрслэх хаялгагүй эгц эргийг дор дурдсан байдлаар байр зүйн зурагт оруулна.

- оройн эргийг хавтгайд буулгах, эргийн шугам хоёрын зай 1 мм-ээс их байвал, эдгээр үүссэн шугам хооронд эгц эргийг хоёр зураасаар тэмдэглэнэ.

- хэрэв энэ зай 1 мм-ээс бага бол нэг зураасаар тэмдэглэх ба байр зүйн зурагт дээд ирмэг, эрэг зохих байдлаар орсон байх ёстой.

113 /F112_L/. Хадтай эрэг, жалга нь тодорхой дүрслэгдэх хэмжээтэй, тусгаг нь тухайн масштабд 2 мм-ээс ихээр дүрслэгдэх бол зохих тогтоогдсон Тэмдгээр үзүүлнэ. Хэрэв бага гүнтэй, хөрсөн жалгыг Тэмдгээр үзүүлбэл хар өнгөөр "хад." гэсэн тайлбар бичнэ. Хадтай жалганы байр зүйн зураг дээрх дүрслэл нь агаараас авсан дүрслэлтэй тохирох ёстой.

114 /F113_P/. Ганц нэгээр газраас огцом ил гарсан, богино хэмжээтэй цувраа хадыг үлдэц хад гэнэ. Үлдэц хадны Тэмдгийг газар оронд баримжаа болох үлдэц цохионд хэрэглэнэ. Тэдгээрт "үлд. хад" гэсэн тайлбар бичиглэлийг өгнө. 1 м-ээс өндөр үлдэц хадны өндрийг тодорхойлж байр зүйн зурагт оруулна.

115 /F114_P/. Чулуун давс, шохойн чулуу, доломит, гөлтгөнө зэрэг чулуулаг, усны нөлөөлөлд идэгдэн шовгор болон ухагдаж хонхойсон байгалийн тогтоц (шувтан нүх, зургийн масштабд илэрхийлэгдэх ан цав гэх мэт), мөн хүний үйл ажиллагаагаар бий болсон (олборлолт, эвдэрсэн газар, зоорь гэх мэт) янз бүрийн нүх зэргийг дүрслэх Тэмдэг. Энэ нь хөндлөн огтлолоороо тухайн масштабт 2 мм-ээс багагүй дүрслэгдэж байвал тусгай Тэмдгээр дүрсэлнэ.

116 /F115_P/. Байгалийн үүсэлтэй хаялбараар илэрхийлэгдэхгүй довыг масштабын бус Тэмдгээр байр зүйн зурагт үзүүлнэ. Үргэлжилсэн хэлбэртэй бол /Тэмдэг F209_A/ доворхог гадаргын Тэмдгээр зурна.

117 /F116_P/. Агуйг байр зүйн зурагт оруулахдаа байршлаар нь оруулж "*агуй*" гэсэн тайлбар бичиглэлийг өгнө.

118 /F117_P/. Чиг баримжаа болох сондгой чулууг байр зүйн зурагт масштабын бус Тэмдгээр үзүүлнэ. Сондгой хадны Тэмдгийг ганц нэгээрээ таруу орших том хад, багширсан чулуутай газарт хэрэглэнэ.

119 /F118_L/. Нарийхан цувраа байрласан, орчин тойрондоо мэдэгдэхүйц өндөр, газрын хэвгийтэй уялдаагүй, овоолго чулуулгийг сэврэй хад гэнэ. Сэврэй хадыг тухайн масштабт илэрхийлэгдэхгүй тохиолдолд далан мэт хос шугамаар тэмдэглэнэ. Тогтоц болон өндрөөрөө томоохон дэл хаданд түүний өндрийг зааж бичнэ.

120 /F119_L/. Сөнөсөн галт уулын тогоо бэл орчмын нурмаар дүүрсэн царыг байр зүйн зурагт тэдгээрийн хэмжээ, чулуулгийн бүтцийг харгалзан битүү ба хагас битүү шороон болон хадан жалга мэт дүрсэлнэ. Зургийн масштабт илэрхийлэгдэх галт уулын тогоог хаялбараар дүрсэлнэ (хэрэв тогооны дотор тал нь хэвгий налуу бол).

Ганц нэгээр байрлах сөнөсөн галт ууланд "*сөн.гал.уул.*" хэд хэдэн галт ууланд "*сөн.гал.уулууд*" гэж тайлбар өгнө. Бололцоотой нөхцөлд галт уулын царын ёроол ба ирмэгийн үнэмлэхүй өндрийг, жижиг тогооны харьцангуй гүнийг тодорхойлно.

121 /F122_L/. Байгалийн үүсэлтэй шороон хөмгийн Тэмдгийг далан хаялбараар илэрхийлэгдэхгүй тохиолдолд хэрэглэнэ.

122 /F123_L/. Хаялбараар илэрхийлэгдэхгүй тодорхой бус эрэг, түүний эргэлт тухайн масштабт 0.5 см ба түүнээс их бол мөргөцгийн Тэмдгээр тэмдэглэнэ. Эдгээр мөргөцгийн дүрслэл хаялбарын шугамтай огтлолцож болно.

123-127 /F101_T, F106_T, F107_T, F110_T, F113_T/. Хаялбарын өндөр, өндрийн тоот, газрын гадарга дээрх элементийн нэр, үзүүлэлт зэрэг нь эдгээр давхаргуудад зохих ёсоор бичигдэнэ.

8.19 Хөрс , газрын бичил гадарга

8.19.1 Хэрэв тухайн масштабын байр зүйн зурагт гадаргын бичил хэлбэр, хөрс 1 см.кв-аас их талбайгаар үзүүлэгдэх бол тэдгээрийг байр зүйн зурагт зааглан үзүүлнэ.

8.19.2 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

128-129 /F201_A – F201_P/. Элсний гадаргын хэлбэр дүрсийг 1:25 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт хаялбараар дүрслэх бөгөөд элстэй хөрсийг элсний гадаргын хэлбэр дүрсийг харуулахад хэрэглэх бөгөөд бага талбайн элсний гадаргыг элсний зохих Тэмдгээр зурна.

Дэллэсэн сэвхүүл элсийг дүрслэхэд Тэмдгийн байрлал нь элсний газар дээрх тогтоцтой (чиглэгчтэй) тохирч байх ёстой. Манхан элсний Тэмдгийн байрлал нь орон нутагт ноёлох салхины чигтэй адил байна.

Элсний Тэмдгийн дэргэд элсний төрөл, тогтцын өндөр зэргийг бичнэ. Жишээ нь: дэл элс, дэлийн өндөр 10-15 м (нэг тоот нь 1-1.5 дм.кв), (тэгш, довцог, хонхорцгон гэх мэт) байна.

130-131 /F203_A – F203_P/. Говьд тохиолддог ямар ч ургамалгүй хуурай, ан цав суусан шаварлаг хөрстэй, хавтгай хэлбэрийн хотгор, хуурай газар нь шал юм. Ийм газар нь заримдаа богино хугацаанд устай шавраар хучигдах ба бусад хугацаанд хуурай гадаргатай, олон хэлбэрийн өнцөг үүсгэсэн хагаралтай байна. Зургийн масштабт 25 мм.кв-аас бага талбайтай шалыг нэг зураасан Тэмдгээр, хүрээгүй, дэвсгэр өнгөгүй зурна.

132 /F204_A/. 1:25 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт 1 см.кв-аас багагүй талбайд дүрслэгдэх шавар, шавранцар хөрстэй талбайг дүрслэх Тэмдэг. Шаварлаг гадаргыг байр зүйн зурагт үзүүлэхэд шавар, шавранцар төрлийн ургамалгүй газрыг хамааруулна. Ийм гадарга өргөн уудам газар нутгийг хамарсан тал хээрийн (хаялбараар илэрхийлэгдэх) говь газар хамаарагдах ба зарим газар нутагт тухайлбал өндөрлөг ба томоохон ганга жалгатай газар ч тохиолдоно.

133-134 /F205_A – F205_P/. Сул чулуутай ба сайр чулуутай газар нь байршлын хувьд хоёр янз байдаг. Сул чулуу нь ихэвчлэн уулын орой, бэл хяраар байдаг. Сайр чулуу нь тэгш тал, хээр болон говь нутагт ихээхэн талбайг хамарч олонтоо тохиолдоно. Эдгээр Тэмдгийг сийрэг буюу шигүү, модлог болон бутлаг ургамлын бүрхүүлтэй хослуулан хэрэглэж болно. (Жишээ нь: Сул чулуутай сийрэг ой, сайр чулуутай өргөстэй бутлаг ой гэх мэт)

Хайрга, чулуу сайртай болон үйрмэг бутархай чулуутай гадарга нь өнцөг бүхий уулын чулуулгийн бөөгнөрлөөс бүрдэнэ. Сайр чулуутай гадарга нь тал газар тохиолдох ба түрэгдлээс үүсээгүй, хөндлөнгөөрөө 10 см хүртэл хэмжээтэй, хурц өнцөг бүхий чулуутай гадарга байна. Үйрмэг бутархай чулуутай газар нь уулын тэгш орой, бэлд тохиолдох бөгөөд чулуу нь янз бүрийн хэлбэртэй байна. Хэрэв сайр чулуутай, үйрмэг бутархай чулуутай гадарга томоохон талбайтай, бусад гадаргатай нийлж байвал тэдгээрийг зааглан хязгаарлаж "сайр чулуу", буюу "сайр чул.", "үйрмэг бутархай чулуу" буюу "үйр.бут.чул." гэсэн тайлбар бичиглэлийг өгнө.

135 /F207_A/. Чулуутай гадаргын Тэмдгийг зургийн масштабт 1 см.кв-аас багагүй талбайг эзлэх уулын чулуулагтай газрыг ялгахад хэрэглэнэ. Ургаа

чулуутай хатуу чулуулаг, бүхэл чулуун гадаргыг байр зүйн зурагт тухайн гадарга нүцгэн эсвэл салхины үйлчлэлээр хэд хэдэн см царцсаар хучигдсан тохиолдолд үзүүлнэ. Ийм гадаргын хаднаас ялгагдах онцлог нь огцом налуу багатай, хэсэг хэсгээр тогтоогүй байдаг. Тэдгээрийн Тэмдгийг хаялбартай давхцуулан зурж болохгүй. Хэрэв ийм гадаргын хязгаар сайтар мэдэгдэж байвал зааглана. Заримдаа бүхэл чулуун гадарга дээр цөөн тооны бут сөөг бусад ургамал ургасан байх тул түүний Тэмдгийг хослуулан тэмдэглэж үзүүлнэ.

136 /F208_A/. Говьд тохиолддог дов маягийн тогтцын Тэмдэг. Дунджаар хөндлөнгөөрөө 5-10 м, өндрөөрөө 1-3 м хэмжээтэй дов довцгийг тухайн масштабд болон хаялбарын огтлолоор байр зүйн зурагт илэрхийлэгдэж чадахгүй. Дов довцгийн орой нь бөмбөгөр эсвэл хавтгай байна. Дов довцог бүхий гадаргыг тэмдэглэхдээ элсэн дов довцог гэх мэт ижил төстэй, бичил хэлбэрийн гадаргыг хамтатган үзүүлж болохгүй. Дов довцогтой газар нь давс, намаг, ургамалтай бол Тэмдгийг хослуулан дүрсэлнэ.

137 /F209_A/. Дов сондуул бүхий гадаргын Тэмдгийг чийглэг шаарддаг тачир өвстэй ширэг, ургамлаар бүрхэгдсэн, бага хэмжээний довцогтой гадаргыг байр зүйн зурагт үзүүлэхэд хэрэглэнэ. Эдгээр гадаргыг зургийн масштабд 1 см.кв-аас их талбайтай зааг хязгаар, бичил хэлбэрт гадаргын 0.3-0.7 м өндрөөр хэмжигдэнэ. Дов сондуултай гадарга нь тээврийн хэрэгслээр туулахад хүндрэлтэй бол 0.3-0.5 м өндөр эсвэл 0.5 м-ээс өндөр гэх мэт тайлбар бичиглэл өгнө.

8.20 Газрын гадарга дээрх байгууламж

8.20.1 Гол мөрөн эсвэл сувгийн усыг хааж усны түвшинг дээшлүүлэхэд зориулагдсан усан сан үүсгэх хаалтыг далан гэнэ. Мөн хийц материалын хувьд төмөр, чулуун, модон, бетон, төмөр бетон, шороон гэх мэт байдаг.

8.20.2 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

138-140 /F301_A – F302_L/. Далан /овоолго шороо/ нь гол төлөв зам тээврийн байгууламж болох бөгөөд мөн өндөрлөгдсөн, гидротехникийн байгууламж юм. Эдгээр нь нам дор газрыг усанд автагдахаас хамгаалахад зориулагдана.

Тухайн масштабаас шалтгаалан даланг хоёр ба дан тасархай зураасаар үзүүлнэ. Усны урсгал дагуу баригдаж буй шороон түрц, далан хаалтыг байр зүйн зурагт дараах нөхцөлд Тэмдгээр үзүүлнэ. Тухайлбал:

- далангийн урт байр зүйн зурагт 3 мм ба түүнээс их бол;
- далангийн өндөр бодит байдлаар 0.25 м-ээс их, байр зүйн зураг 0.5 м эсвэл 1 м-ийн үеийн өндөртэй бол;
- далангийн өндөр 1 м ба түүнээс өндөр, байр зүйн зураг 2 м ба 5 м-ийн үеийн өндөртэй бол

Даланг хэлбэр хэмжээ, байрлалаар нь байр зүйн зурагт үзүүлэхээс гадна бэхэлгээтэй, бэхэлгээгүй, ямар материалаар хийгдсэнийг мэдээлэлд оруулж өгнө.

100 м урттай болон зарим далангийн тодорхойлолтыг Тэмдгийн дэргэд бичнэ. Уг үзүүлэлтэд: байгууламжийн материал (ТБ-төмөр бетон, Газ-газар, Ч-чулуу), далангийн дээд хэсгийн урт, өргөн (м), усны дээд, доод түвшин, дээгүүр нь зам явдаг даланд замын хашлаганы өндөр зэргийг бичнэ. Усан доорх даланд усны дээд, доод түвшинг бичнэ.

Ус ашиглах техникийн барилга байгууламжийн далангийн техникийн үзүүлэлтийг нь нэлээд дэлгэрэнгүй бичнэ. Усны болон бусад далангийн материал, далангийн устай хэсгийн болон нийт далангийн урт, далангийн дээд өргөн зэрэг болно. Харин усны дээд, доод түвшний тоотын оронд тэдгээрийн ялгаврыг бичнэ.

1:25 000, 1:50 000-ны масштабтай байр зүйн зураг дээр өргөн нь тухайн масштабд илэрхийлэгдэхгүй даланг хөндлөн зураастай хоёр шулуунаар зурна. 1:100 000-ны байр зүйн зурагт бүх даланг (зургийн масштабд илэрхийлэгдэхгүй) хөндлөн зураастай нэг шулуунаар зурна. Далангаар хүрээлсэн гол, суваг нь хоёр шулуунаар дүрслэгдэх бол далан хоорондох зайд усан гадаргын дэвсгэр өнгө өгнө. Хэрэв далан нэг талдаа байвал нөгөө талд нь эргийн шугамыг дүрсэлнэ. Нэг шулуунаар дүрслэгдэх хашлага гол болон 0.16 мм буюу 0.2 мм өргөн нэг шулуунаар дүрслэгдэх суваг, шуудууг тогтоосон тэмдгээр нь, хашлага, далан хооронд Тэмдгийн дотор үзүүлнэ.

141-142 /F303_L – F304_L/. Ус зайлуулах зориулалтаар хийгдсэн суваг, шуудууг ямар нэг өөрчлөлтгүйгээр /налуу, эгц/ тухайн масштабын байр зүйн зурагт бодит байрлалаар нь оруулна.

143 /F305_P/. Түүхийн холбогдолтой хиргисүүр газрыг байр зүйн зурагт тодорхой тохиолдолд "эрт." - эртний, "булш", "түүх."-түүхийн гэх мэт тайлбар бичиглэлтэй үзүүлнэ.

144 /F306_P/. Овоолсон хөрс, шороо, овоолгын Тэмдгээр үйлдвэрлэлийн ашигт малтмалын хураасан овоолго хаягдлыг тэмдэглэнэ.

Ухсан газар гэдэгт ил аргаар ашигт малтмал ашиглаж байсан (үйлдвэрийн зориулалтын бус) газар ухах техникээр газрын хөрсийг хуулсан гэх мэт газрыг хамааруулна. Хотгор гүдгэрийн нэгэн элемент болох нүхийг байр зүйн зурагт хоёр дүрслэлээр үзүүлнэ:

- байгалийн үүсэлтэйг хүрэн, хүний гараар бүтсэнг хар өнгөөр тус тус дүрслэн зурна.

145 / F307_P/. Овооны Тэмдгийг байгалийн тогтоцтой буюу хиймэл овоо, довыг тэмдэглэхэд хэрэглэнэ.

146-147 /F308_P – F308_A/. Оршуулгын газрыг дунд масштабын байр зүйн зурагт масштабын болон масштабын бус тэмдгээр дүрсэлнэ.

Оршуулгын газрын масштабын бус Тэмдэг нь 2 мм талтай тэгш өнцөгт байх бөгөөд газар дээрх чигээр нь байрлуулж *"орш.газ."* гэсэн тайлбар бичиглэлийг өгнө.

148 /F309_P/. Эртний барилга байгууламж, сүм хийдийн туурийг уг Тэмдгээр дүрслэн "*туурь.*" гэсэн тайлбар бичиглэл хийнэ.

149 /F310_L/. Түүхийн холбогдолтой хана (Эрдэнэзуугийн хана гэх мэт), газар хөдлөлөөс тогтсон байгалийн тогтоцтой газрын гавыг байр зүйн зурагт үндсэн сууриар нь үзүүлнэ. Түүхийн холбогдолтой ханыг зурагласан бүх байр зүйн зурагт "түүх." гэсэн тайлбар бичиглэлийг өгнө.

150-151 /F301_T, F307_T/. Далан, сувгийн үзүүлэлт, газрын гадарга дээрх байгууламжийн тайлбар бичиглэл эдгээр давхаргад бичигдэнэ. Жишээ нь: *шороо, хирг., овоо, овоол.*

8.21 Ургамал зүй

8.21.1 Газар дээр сайн ялгарах ургамал, хөрс, тарианы талбайн хилийг цэгээр зурна. Цэгийг нэгэн жигд байрлалаар адил хэмжээтэй зурна.

8.21.2 Ургамлыг байр зүйн зурагт дүрслэхэд: модлог-өндөр голчтой ердийн ой, нам ургасан жижиг ой, суулгасан өндөр голчтой ой, ойн залуу суулгац, мод үржүүлгийн ой, ой хамгаалах зурвасын модлог суулгац, шатсан ба хөрөөдөж буулгасан ой, сондгой мод, бутлаг ба хагас бутлаг бут сөөг; өвслөг-тодорхой үндэсгүй үргэлжлэн ургасан, хөвд хаг, өвслөг ургамал болон усны ургамлууд гэх мэт ангилна. Ойн Тэмдгийг тогтмол үржүүлдэггүй, зэрлэг /байгалийн/ модлог ойг дүрслэхэд хэрэглэх нь зүйтэй.

8.21.3 Төрөл бүрийн ургамалтай газрын зааг нь тодорхой бус бол (мөн хөрс нь) шилжилтийн заагийг үзүүлэхэд ургамлын Тэмдгийг хольж тэмдэглэж болно.

8.21.4 Тачир ой гэдэгт байгалийн таатай нөхцөлд (намаг, чулуун хөрс) ургасан бүдүүн модны өндөр нь 6 м-ээс ихгүй байх ойг хэлнэ. Энэ төрлийн ойг зургийн масштабд эзлэх талбай нь 25 см.кв-аас их тохиолдолд ангилж, үзүүлэлтийг нь хамт дүрсэлнэ.
8.21.5 Сийрэг ойн Тэмдгийг, модны орой хоорондох зай завсар нь модны төрлөөс хамаарч 2-5 м байх тохиолдолд хэрэглэх бөгөөд түүнээс их зайд ганц нэг модны Тэмдгийг хэрэглэнэ. Сийрэг ойн Тэмдгийг ургамал, хөрсний бүрхүүл (шавар, шавранцар хөрстэй зулзаган сийрэг ои, бут, өвслөг ургамал гм.)-тэй хослуулан хэрэглэнэ.
8.21.6 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

152 /D101_A/. Байр зүйн зурагт ойг дүрслэхэд ногоон дэвсгэр өнгө өгнө. Бүдүүн суулгац ой, өргөн зурвасын суулгац ой, нэгэн төрлийн болон холимог жимсний мод, техникийн зориулалттай модлог ургамлын тариалан зэргийг ногооноор будаж Тэмдэг дүрслэлээр үзүүлнэ. Зулзаган мод, залуу суулгац, хэвтээ ургамал, хулс, заг, өргөст болон бусад бут сөөг, жимс, техникийн болон бутлаг ургамлын тариалан, зүлэг зэргийг ногоон өнгөөр үзүүлж, графикаар дүрсэлнэ.

153 /D101_P/. Зургийн масштабд илэрхийлэгдэхгүй шилмүүст, навчит, холимог төгөл, ганц нэг модны Тэмдгийг газар орчинд сайн чиг баримжаа болох төгөл модонд хэрэглэнэ.

154 /D102_L/. Ургамлыг тархац, хил хязгаарыг зааглан үзүүлэхэд уг цэгэн хүрээн Тэмдгийг ашиглана.

155-156 /D103_P – D104_P/. Ойн зонхилох модыг тэдгээрийн бүтэц, өндрийг метрээр тэмдэглэн байр зүйн зурагт үзүүлнэ. Бүтцийг навчит, шилмүүст гэж ангилна. Нэг төрлийн мод нь бүх модны 80-аас ихгүй хувийг эзэлж буй үед холимог ой гэж бичнэ. Энэ тохиолдолд тэдгээрийн Тэмдгийн зүүн талд товчлоогүй тайлбар бичиглэл өгнө. Гол нэрийг дээд талд, хоёр дахь нэрийг доод талд нь бичнэ. Модны өндрийг (м-ээр) орой хүртэл, бүдүүний хэмжээг хүний цээжний түвшинд авсан хэмжээгээр үзүүлэх ба мод хоорондын зайг мөн үзүүлнэ. Хэрэв үзүүлэлтийг бичих зай, зурвас бага бол модны өндрийг бичиж болно. Модны бүрдэл, хэмжээний үзүүлэлтийг бичих талбай хангалттай тохиолдолд 1-2 үзүүлэлтийг 1 дм.кв талбайд суулгацын өөрчлөлтийг харгалзан бичнэ.

157 /D106_A/. Намхан зулзаган модтой ойгоор 4 м-ээс ихгүй өндөртэй, өргөжин ургах боломжгүй (намаг, чулуун хөрс гэх мэт) газарт ургасан, нас гүйцсэн модыг зурна. Зулзаган ой, ойн суулгац, тарьц зэргийг шилмүүст, навчит, холимог ой гэж ангилан зурна. Голлох модны төрлийг нэрлэж үзүүлэлтийг бичнэ. Эдгээр ойд зонхилох модны Тэмдгийн дундаж өндөр (м)-ийг 0.1 м нарийвчлалтай бичнэ.

158 /D111_A/. Зулзаган мод зонхилдог сийрэг ой болон зулзаган ойг байр зүйн зурагт үзүүлэхэд /Тайлбар 157/ тайлбарыг баримтална.

159 /D112_A/. Салхи, усан давалгаанд нэрвэгдсэн модны овоолго, дархи модны Тэмдгээр үзүүлнэ. Ийм талбай нь ой модны гүнд зургийн масштабд 25 см.кв, задгай газарт 10 см.кв-аас их талбайг эзэлсэн бол тус тус ялгаж дүрсэлнэ. Хэрэв ой модны тал хувиас арай бага унасан боловч ийм газарт явах ямар ч боломжгүй бол ойг үзүүлж, дархи модны Тэмдэг тавина.

160 /D113_A/. Шатсан, хуурайшсан ойн Тэмдгийг ойн ихэнх талбайд шатсан хуурайшсан мод ихтэй газарт хэрэглэнэ. Шаардлагатай нөхцөлд хатсан ойд "хат." эсвэл "хуур." гэсэн тайлбар бичиглэлийг өгнө. Түймэрт нэрвэгдсэн ойн хэсэг мөчиртэй үлдэх тохиолдол байдаг. Ийм тохиолдолд бүдүүн голчтой болон шатсан ойн Тэмдгийг тухайн талбайг хамруулан хосолмол Тэмдгээр үзүүлнэ. Ойн гэмтсэн (шатсан гэх мэт) талбайд ургасан бут сөөг, бусад ургамлыг байр зүйн зурагт бодит талбайн хэмжээгээр оруулна.

161 /D114_A/. Хожуул ихтэй ойд огтлогдсон ойн Тэмдэг хэрэглэнэ. Энэ Тэмдгийг ургамлын бүрхүүл (өвслөг ургамал, бут буюу зулзаган ой)-тэй хослуулан хэрэглэнэ.

162 /D115_P/. Чиг баримжаа болохгүй ганц нэг модны Тэмдгийг суурин газрын хороолол, барилга байгууламж, ногооны талбай, тариан талбай доторх модыг дүрслэхэд хэрэглэнэ. Сондгой ургасан (ганц мод) модыг байр зүйн зурагт чиглэл баримжаа болох, түүх соёлын гэсэн хоёр утгаар навчит, шилмүүст, жимсгэний болон бусад гэж хуваан Тэмдгээр үзүүлнэ.

163 /D116_P/. Байр зүйн зурагт өвслөг ургамлыг нугын, өндөр өвслөг, чийгийн, талын, зэгсний гэж ангилан үзүүлнэ. Эдгээрээс өндөр өвслөг нь 1 м-3.5 м өндөртэйгөөр ялгагдах ба зэгсний төрлийн ургамал үүнээс өндөр эсвэл нам байх бөгөөд бусад нь 1 м хүрэхгүй өндөртэй байдаг. Эдгээр төрлийг ургамал тус бүрийн Тэмдгээр дүрсэлнэ. Өвслөг ургамлыг эзэлж буй талбайгаар нь эсвэл байрласан зурвасын тэнхлэгээр зурж үзүүлнэ.

164-165 /D117_A - D119_A/. Байр зүйн зурагт бут сөөг, загийг хэсэгчлэн болон нэлэнхийд нь Тэмдгээр үзүүлнэ. Бут сөөг нь газраас шууд мөчирлөсөн байдлаараа болон өндрөөрөө, нас гүйцсэн модноос ялгарна. Бут, сөөг (ердийн болон өргөст)-ний Тэмдгээр өндрөөрөө 0.8-6 м олон наст модлог, газрын хөрснөөс навчилдаг ургамлыг дүрсэлнэ. Нэг буюу хэсэг бут, сөөгийг нэг Тэмдгээр үзүүлнэ.

Шигүү ургасан бут, сөөгт төрлийг нь зааж бичнэ. Дундаж өндрийг 0.1 м нарийвчлалтай (1 м-ээс бага бол), үүнээс өндөр бол бүтэн метрээр бичнэ. Хэсэг хэсгээр ургасан бут сөөгийг байр зүйн зурагт олон хэлбэрээр дүрсэлнэ. Бут сөөгийг олон янзын диаметртэй дугуйгаар зурж үзүүлнэ.

Тусгай зориулалтын сэдэвчилсэн зурагт бут сөөг, загийн хүрээнд тэдгээрийн төрөл, дундаж өндрийг бичнэ. 1 м хүртэл өндөртэй шугуйг 1/10 м-ийн, түүнээс өндрийг 1/2 м-ийн нарийвчлалтай тодорхойлно.

166 /D119_A/. Хэсэг хэсгээр ургасан, үргэлжлэн ургасан өргөст бут сөөгийг Тэмдгээр тэмдэглэнэ.

166-167 /D121_A – D122_A/. Хагас бутлаг, сөөг, тачир бяцхан бут дунджаар 0.5 м өндөр, бут хэлбэртэй дээд хэсэг нь өвлийн улиралд мөхдөг. Сийрэг болон шигүү хэсэгчлэн ургасан эсвэл үргэлжлэн хүрээлэгдсэн, ургамлын бүрхэвч нь говь цөлийн хагас бутлаг эсвэл ой, намаг бүхий газрын тачир бутнаас бүрдэнэ. Байр зүйн зурагт тэдгээрийг шатрын хөлөг хэлбэрээр 7 мм зайтайгаар хуваарилан зурж үзүүлнэ. Хагас бутлаг ургамалд: шарилжийн төрлийн ургамал хамаарна.

168 /D123_A/. 1:25 000-ны масштабтай байр зүйн зураг дээр өвслөг ургамлыг нугын чийгшилд дуртай намхан өвс (өлөн өвс), өндөр өвс дотор нь ангилахгүйгээр нугын ургамлаар тэмдэглэнэ.

Зургийн масштабд дүрслэгдэхгүй дэрсний төрлийн ургамлын Тэмдгийг бага зэргийн чийгтэй буюу намагтай газар (10 мм.кв-аас бага)-т хэрэглэнэ. Үүнээс том талбайд дэрсний төрлийн ургамал 1:25 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт өвслөг ургамалтай дэрсийг үзүүлнэ. Намгархаг (10 мм.кв-аас бага) хэсэг газрыг дунд масштабын байр зүйн зурагт үзүүлнэ.

Нэрс, харгана, тэрэлж (даль)-ийн төрлийн модлог ургамлыг бусад төрлийн ургамал, хөрстэй хослуулан сөөгийн Тэмдгээр дүрсэлнэ.

169 /D124_A/. Сахлаг өвслөг ургамал гол төлөв асар том залаатай, шүхэр хэлбэрийн ургамал байдаг. Задгай газар чиглэл болохуйц ургасан ийм ургамлыг Тэмдгийн үндсэн суурь өнгөн дээр онцгойлон тэмдэглэж үзүүлнэ.

170 /D125_A/. Чийг шаарддаг чийгтэй газрын өвслөг ургамалд өлөн өвс, цахилдаг зэрэг багтдаг. Эдгээрийг зураглах үед хэдийгээр зохих чийг аваагүй байсан ч тухайлсан Тэмдгийг хэрэглэнэ. Мөн эдгээр ургамлыг намгийн хүрээнд Тэмдгийг нь жигд хуваарилахгүйгээр зурна.

171 /D126_A/. Зэгсийн төрлийн ургамлыг нам дор газар, гол, нуурын эрэг эсвэл усанд байгаа байрлалаар нь үзүүлнэ. Усны эргээр ургасныг хүрээлэх ба усанд байгааг хүрээлэн зааглахгүй, хамгийн захын ургамал нь хязгаар нь болж өгнө. Ийм Тэмдгийг хуваарилахгүйгээр 0.5-1 см бүрт зурна.

172 /D127_A/. Тал хээрийн өвслөг ургамал нь олон жилийн ган гачигт тэсвэртэй хялгана төрлийн ургамал байна. Хэрэв эдгээр нь том талбайг эзлэн хүрээлэгдэн зааглагдсан бол Тэмдэг бүхий талбайгаар зурна.

173 /D128_A/. Заг нь модлог, бутлаг хэлбэртэй мушгирсан голтой, навч муутай, говь цөлийн ургамал юм. Заг гол төлөв элсэнд ургах ба хэсэг хэсгээр эсвэл үргэлжилсэн заримдаа тасарч ургасан байдалтай ургадаг. Хар заг нь 6 м хүртэл өндөртэй модлог ургамал бөгөөд элсэрхэг, давсархаг, шаварлаг хөрсөнд ургадгаараа, цагаан заг нь 3.5 хүртэл өндөртэй, бутлаг шинжээр ялгагдах бөгөөд түүнийг элсний нүүлтээс хамгаалахад ашигладаг. Нэг буюу хэсэг загийг тус тусад нь ялгаж зурна. Шигүү загтай газар Тэмдгийг 4-6 см тутамд зурж, дундаж өндөр (м)-ийг бичнэ.

174-175 /D129_A – D130_A/. Хөвд ба хагдны төрлийн өвсийг өндөр өвслөг ба бутлаг ургамалгүй талбайд ургасан байдлаар нь байр зүйн зурагт үзүүлнэ. Хөвдлөг ургамлын Тэмдэг нь төрөл бүрийн хөвдлөг ургамлын бүрхэвчийг үзүүлэхэд зориулагдана. 1:50 000, 1:100 000-ны масштабтай байр зүйн зурагт эдгээр төрлийн ургамлыг нэг Тэмдгээр хөвд, хагийн ургамлаар зурна.

176-177 /D101_T, D103_T/. Ой модны тайлбар бичиглэл энэ давхаргад бичигдэнэ. Жишээ нь: *нарс, дархи*

Модны үзүүлэлтэд тэдгээрийн дундаж үзүүлэлт болох өндөр, бүдүүн, мод хоорондын зайг хамааруулна.

8.22 Таримал ургамал

8.22.1 Хөдөө аж ахуйн эдэлбэр газар гэж хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүн гарган авахад байнга хэрэглэгдэх газрыг хэлнэ. Эдгээр эдэлбэр газрын бүрдэлд хагалсан, атаржсан газар гэх мэт олон наст суулгац багтана.

8.22.2 Таримал ургамлыг зураглахад жимс, жимсгэний ургамал хамаарна. Эдгээр олон наст суулгац, үржүүлэг, техникийн таримал ургамлын тариаланг тус бүрт нь дүрслэн үзүүлнэ. Мөн хагалсан газар, ногооны талбай хамаарна.

8.22.3 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

178 /D201_A/. Хот, суурин газрын таримал ургамалтай хэсгийг онцгойлон тус бүрийн Тэмдгээр үзүүлнэ. Хоорондоо хаалттай (хашаа мэт биш) зэрэгцсэн ногооны газарт нэлэнхийд нь "ногооны газар" гэсэн тайлбар бичиглэлийг өгнө. Эсвэл *"ног.газ."* гэж хураангуйлан бичиж болно.

179 /D202_A/. Сэдэвчилсэн /хөдөө аж ахуйн зориулалттай/ байр зүйн зурагт зураглагдсан тариалангийн газарт атаржсан газраас бусад /Тайлбар 171/ эдэлбэр газар хамаарна.

Байгалийн тэжээл бэлтгэх цэцэрлэг доторх суулгацыг тариан талбайд тооцохгүй. Тариан талбайг байр зүйн зурагт *“Т.”* үсгээр тэмдэглэнэ. Хөдөө аж ахуйн зориулалттай /сэдэвчилсэн/ зурагт тариан талбайг нэг бүрчлэн үзүүлнэ.

180 /D206_A/. Жимс, усан үзэм, жүржийн зэрэг цэцэрлэг, олон жимс-жимсгэний холимог цэцэрлэгт энэ Тэмдгийг хэрэглэнэ.

181 /D208_A/. Атаржсан газар гэдэг нь урьд нь хагалж тариалалт хийж байсан, нэгээс илүү жил хөдөө аж ахуйн ургамал тариалаагүй, хагалахад бэлтгэгдээгүй газар болно. Байгалийн зохилдлогоор элдэв ургамал ургуулах чиглэлээр хагалсан эдэлбэр газар атаржсан газарт хамаарагдахгүй.

182 /D201_T/. Таримал ургамлын тайлбар бичиглэл энэ давхаргад бичигдэнэ. Жишээ нь: *уржүүл., мод.урж.газ., тариа.газ*

8.23 Хил

8.23.1 Байр зүйн зурагт улсын; засаг захиргааны /аймаг, нийслэл, сум, дүүрэг, баг, хорооны/; байгалийн дурсгалт газар, дархан цаазтай болон тусгай хамгаалалттай газрын хилийг үзүүлнэ. Эдгээрийг байр зүйн зурагт оруулахдаа эргэлт бүрээр нь оруулна. Хэрэв хилийн шугам ямар нэг байгалийн биет зүйлээр бэхлэгдсэн бол түүнийг эргэлтэд тооцно.

8.23.2 Элемент бүрийн онцлогт тохирсон тодорхой шаардлагыг хүснэгтийн харгалзах утгад дэс дугаар, кодтой уялдуулан нарийвчлан тодорхойлов. Үүнд:

183 /H101_L/. Улсын хилийг байр зүйн зурагт үзүүлэхдээ түүнийг тодорхойлсон холбогдох баримт бичгийг үндэслэн өндөр нарийвчлалтай зурж үзүүлнэ. Улсын хилийг байр зүйн зурагт оруулахдаа юуны өмнө солбицлын жагсаалтыг шалган, бүх хилийн тэмдэгтүүдийг оруулна. Хэрэв тухайн хил нарийн гол, суваг, ганга жалга эсвэл суурин газрыг дайран өнгөрч байгаа бол улсын хилийг өндөр нарийвчлалтай үзүүлэхийн тулд хилийн Тэмдгийг 0.1-0.9 мм хүртэл нарийсган зурж болно. Байр зүйн зурагт үзүүлэх улсын хил нь газар дээр богино хэмжээний төмөр, төмөр бетон, эсвэл модон шон бүхий хилийн багана буюу түүхэн холбогдолтой чулуун овооны Тэмдгээр бэхлэгдсэн байна. Мөн жижиг довцог, хөшөө /B321_P/ байнгын хөвүүр Тэмдгээр бэхлэгдсэн байж болно. Бүх төрлийн хилийн баганыг бүгдийг нь зохих нарийвчлалтай тусгах нь чухал ач холбогдолтой учир хилийн тэмдэгт бүрэн бүтэн, бодит байрлалаараа байр зүйн зурагт орсон байх ёстой.

184-186 /H102_L – H104_L/. Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн нутаг дэвсгэрийн засаг захиргааны хилийг газар дээр нь бэхэлж тэмдэглэсэн болон хамгийн сүүлд батлагдсан хүчин төгөлдөр шийдвэр, тогтоолыг үндэслэн эргэлтийн цэгүүдийн солбицлоор зураглана.

Баг, хорооны хилийг мөн хамгийн сүүлд батлагдсан хүчин төгөлдөр тогтоол шийдвэрийн дагуу байр зүйн зурагт солбицлоор нь, солбицолгүй бол байр зүйн зурагт тусгагдсан зам, талбайн эргэлт тэнхлэгийг баримтлан байр зүйн зурагт оруулна.

187 /H105_L/. Тусгай хамгаалалттай газар гэдэгт Улсын тусгай хамгаалалттай газар нутгийг хамааруулан ойлгоно. Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн хилийг холбогдох тогтоол шийдвэрийг үндэслэн байр зүйн зурагт тусгана. Тусгай хамгаалалттай газарт нэг буюу хэд хэдэн төрлийн дархлагдсан (ховор ургамлын төрөл гэх мэт) байгалийн эд зүйлс бүхий газар хамаарна. Дараах ангилалтай байна:

Дархан цаазтай, байгалийн цогцолборт, байгалийн нөөц, дурсгалт газар.

Дархан цаазтай газарт байгалийн дархлагдсан бүх зүйлс хамаарна. Дархан цаазтай газрын үндсэн шатлал нь олон улсын биосферийн, улсын, аймгийн, сумын гэсэн дараалалтай байна. Тусгай хамгаалалттай газар нутаг нь улсын болон орон нутгийн чанартай байж болно.

188-189 /H101_P - H101_T/. Улсын хилийн тэмдэгтийг байр зүйн зурагт үзүүлэхдээ тэдгээрийн дугаарыг хэрэв өгөгдсөн нэртэй бол тэдгээрийг бичиж үзүүлэхийн дээр улсын хилийн нэртэй, дугаар овоо (Хөтөлийн хилийн ....р овоо) гэх мэт бичнэ.

9 Загвар сангийн ангилал, давхаргын жагсаалт

Геодезийн цэг тэмдэгт

1	G101_P	Одон орны цэг	цэг	point_ID	text	10	point_name	text	50	point_H	double				
2	G102_P	GNSS-ийн байнгын ажиллагаатай станц	цэг	point_ID	text	10	point_name	text	50	point_H	double				
3	G104_P	Триангуляцийн сүлжээний цэг	цэг	point_ID	text	10	point_name	text	50	point_H	double				
4	G107_P	Өндрийн сүлжээний цэг	цэг	point_ID	text	10	point_name	text	50	point_H	double				
5	G101_T	Цэг тэмдэгтийн дугаар, өндөр	үсэг												

Авто зам

6	A101_L	Хурдны зам	шугам	division	text	50	pave	text	50						
7	A102_L	Засмал зам	шугам	division	text	50	pave	text	50						
8	A103_L	Сайжруулсан зам	шугам	division	text	50	pave	text	50						
9	A104_L	Хөрсөн зам	шугам	division	text	50	pave	text	50	type	long integer				
10	A106_L	Жим	шугам	division	text	50	pave	text	50						
11	A102_T	Авто замын дугаар, үзүүлэлт	үсэг												

Зам түүний байгууламж

12	A204_L	Гүүр	шугам	bridge_name	text	150	material	text	50	river_name	text	150	capacity	double	
				length	double		width	double		division	text	50			
13	A204_P	Гүүр	цэг	bridge_name	text	150	material	text	50	river_name	text	150	capacity	double	
				length	double		width	double		division	text	50	type	long integer	
14	A212_L	Ус зайлуулах хоолой	шугам	material	50										
15	A202_T	Замын байгууламжийн тайлбар бичиглэл	үсэг												
16	A205_T	Замын байгууламжийн үзүүлэлт	үсэг												

Замын элемент

17	A304_P	Авто зогсоолын тэмдэг	цэг												
18	A308_P	Замын тэмдэг	цэг												
19	A310_T	Замын км-ийн тэмдэг	тоо												
20	A311_L	Хурд сааруулагч	шугам												

Төмөр зам

21	A401_L	Төмөр зам	шугам	division	text	50	agency	text	50						
22	A401_T	Төмөр замын тайлбар бичиглэл	үсэг												

Барилга

23	B101_A	Энгийн байр, орон сууц	талбай	floor	double		material	text	50	purpose	text				
24	B102_A	Орон сууцны бус барилга	талбай	bldg_name	text	100	floor	double		material	text	50	purpose	text	
25	B103_P	Барилга /масштабын бус/	цэг	floor	double		material	text	50	purpose	text	50	type	long integer	
26	B117_A	Хороолол, хотхон	талбай	object_name	text	100									
27	B119_P	Гэр /өвөлжөө, хаваржаа/	цэг												
28	B102_T	Барилга, байгууламжийн тайлбар бичиглэл	үсэг												

Олон нийтийн байгууллага

29	B201_P	Нийслэл хотын захиргаа	цэг	object_name	text	100
30	B202_P	Хот, Аймгийн захиргаа	цэг	object_name	text	100
31	B203_P	Сум, Дүүргийн захиргаа	цэг	object_name	text	100
32	B204_P	Баг, Хорооны байр	цэг	object_name	text	100

Соёл, боловсролын байгууллага

33	B307_P	Буддын хийд	цэг	object_name	text	100
34	B321_P	Хөшөө баримал	цэг	object_name	text	100

Үйлчилгээний байгууллага

35	B407_P	Галт тэрэгний буудал, өртөө	цэг	station_name	text	100
36	B409_P	Нисэх онгоцны буудал	цэг	airport_name	text	100
37	B410_P	Шатахуун түгээгүүр	цэг	object_name	text	100

Үйлдвэр, худалдаа

38	B501_P	Үйлдвэр	цэг	object_name	text	100
39	B502_P	Цахилгаан станц	цэг	object_name	text	100
40	B503_P	Дэд станц /ТП, РП/	цэг	object_name	text	100

Хашаа

41	B701_L	Банз буюу модон хашаа	шугам	material	text	50
42	B702_L	Бетон чулуун хашаа	шугам	material	text	50
43	B703_L	Төмөр хашаа	шугам	material	text	50
44	B704_L	Төмөр торон хашаа	шугам	material	text	50
45	B705_L	Жижиг хашаа /хайс/	шугам	material	text	50
46	B706_P	Малын хашаа	цэг	material	text	50

Аж үйлдвэрийн байгууламж

47	C101_A	Объект, элементийн хил	талбай	product	text	50									
48	C103_P	Уурхайн амсар	цэг	mine_name	text	100	product	text	50	type	long integer				
49	C105_P	Хаагдсан уурхай, орд газар	цэг												
50	C101_T	Аж үйлдвэрийн байгууламжийн тайлбар бичиглэл	үсэг												

Цахилгаан, холбооны байгууламж

51	C204_L	Цахилгаан дамжуулах шугам /өндөр хүчдэл/	шугам	division	text	50	kind	text	50	хүчдэл	double	50	location	text	50
52	C205_L	Цахилгаан дамжуулах шугам /нам хүчдэл/	шугам	division	text	50	kind	text	50	хүчдэл	double	50	location	text	50
53	C206_L	Цахилгаан дамжуулах шугам /газар доорх, өндөр хүчдэл/	шугам	division	text	50	kind	text	50	хүчдэл	double	50	location	text	50
54	C207_L	Цахилгаан дамжуулах шугам /газар доорх, нам хүчдэл/	шугам	division	text	50	kind	text	50	хүчдэл	double	50	location	text	50
55	C208_L	Холбооны шугам /газар дээрх/	шугам	division	text	50	location	text	50						
56	C209_L	Холбооны шугам /газар доорх/	шугам	division	text	50	location	text	50						
57	C210_L	Шилэн кабель /газар дээрх/	шугам	division	text	49	location	text	50						
58	C211_L	Шилэн кабель /газар доорх/	шугам	division	text	50	location	text	50						
59	C212_P	Телевиз, радиогийн цамхаг /антен/	цэг	agency	text	100									
60	C213_P	Үүрэн холбооны антен	цэг	agency1	text	50	agency2	text	50	agency3	text	50	agency4	text	50
61	C215_P	Салхин сэнс	цэг												
62	C216_P	Нарны зай хураагуур	цэг												
63	C200_T	Цахилгаан, холбооны байгууламжийн тайлбар бичиглэл	үсэг												
64	C201_T	Цахилгаан, холбооны байгууламжийн үзүүлэлт	үсэг												

Ус, цаг уур

65	C401_P	Салхины хурд, чиглэл заагч	цэг
66	C400_T	Ус, цаг уурын элементийн тайлбар бичиглэл	үсэг

Ус зүй

67	E101_A	Гол	талбай	river_name	text	100
68	E101_L	Гол /нарийн/	шугам	river_name	text	100
69	E102_A	Ширгэдэг гол	талбай	river_name	text	100

70	E102_L	Ширгэдэг гол /нарийн/	шугам	river_name	text	100			
71	E103_A	Нуур	талбай	lake_name	text	100	water_type	text	50
72	E104_A	Нуур /ширгэдэг/	талбай	lake_name	text	100	water_type	text	50
73	E106_P	Усны түвшний тоот	цэг	height	double		river_name	text	100
74	E108_L	Урсгал усны чиглэл	шугам	flow_speed	double				
75	E109_P	Булаг, шанд	цэг	spring_name	text	100	spurting	double	
76	E110_P	Рашаан	цэг	spring_name	text	100	characteristic	text	50
77	E111_A	Намаг /гаталдаггүй/	талбай						
78	E112_A	Намаг /гаталдаг/	талбай						
79	E114_A	Марз /гаталдаггүй/	талбай						
80	E115_A	Марз /гаталдаг/	талбай						
81	E116_L	Хүрхрээ	шугам	waterfall_name	text	50			
82	E101_T	Гол, нуур, булагийн нэр	үсэг						
83	E106_T	Гол, усны бичиглэлт, үзүүлэлт	үсэг						
84	E108_T	Усны урсгалын хурд	тоо						
		Усны байгууламж							
85	E201_P	Худаг /гар, ховоотой/	цэг	well_name	text	100	division	text	50
86	E202_P	Худаг /мотортой/	цэг	well_name	text	100	division	text	50
87	E203_P	Худаг /эргүүлдэг/	цэг	well_name	text	100	division	text	50
88	E204_P	Худаг /дүүжинтэй/	цэг	well_name	text	101	division	text	50
89	E207_L	Гатлага	шугам						
90	E208_L	Гарам, олом	шугам						
91	E214_P	Усан онгоцны зогсоол	цэг						
92	E201_T	Худгийн нэр	үсэг						
93	E202_T	Худгийн үзүүлэлт	тоо						
94	E206_T	Усны байгууламжийн тайлбар	үсэг						
95	E208_T	Олом, гарамны үзүүлэлт	тоо						
		Мөнх цас, мөсөн гол							
96	E301_L	Мөсөн гол /Тодруулсан шугам/	шугам						
97	E302_L	Мөсөн гол /Үндсэн шугам/	шугам						
98	E303_L	Мөсөн гол, хөр цасны хүрээ	шугам						

99	E305_P	Мөсөн худаг	цэг							
100	E306_A	Хөр цас, хунгар	талбай							
101	E306_T	Мөнх цас, мөсөн голын бичиглэл	үсэг							
		Газрын гадарга								
102	F101_L	Хаялбарын шугам /Тодруулсан шугам/	шугам	division	text	50	height	double		
103	F102_L	Хаялбарын шугам /Үндсэн шугам/	шугам	division	text	50	height	double		
104	F103_L	Хаялбарын шугам /Нэмэлт шугам/	шугам	division	text	50	height	double		
105	F104_L	Хаялбарын шугам /Туслах шугам/	шугам	division	text	50	height	double		
106	F105_L	Ус хагалбарын шугам	шугам							
107	F106_P	Өндрийн цэг	цэг	height	long integer					
108	F107_L	Жалга	шугам	ravine_name	text	100	depth	double	width	double
109	F108_A	Сайр	талбай	ravine_name	text	100	depth	double	width	double
110	F108_L	Сайр	шугам	ravine_name	text	100	depth	double	width	double
111	F109_P	Даваа	цэг	pass_name	text	100	height	double	route_time	double
112	F111_L	Эрэг, ганга, гуу	шугам							
113	F112_L	Ханан хад	шугам							
114	F113_P	Үлдэц цохио	цэг	height	double					
115	F114_P	Нүх	цэг	depth	double					
116	F115_P	Дов /хаялбараар дүрслэгдэхгүй/	цэг							
117	F116_P	Агуй нүхний амсар	цэг	cave_name	text	100				
118	F117_P	Сондгой хад	цэг							
119	F118_L	Сэврэй хад	шугам							
120	F119_L	Галт уулын тогоо	шугам							
121	F122_L	Хөмөг	шугам							
122	F123_L	Мөргөцөг	шугам							
123	F101_T	Хаялбарын өндөр	тоо							
124	F106_T	Өндрийн тоот	тоо							
125	F107_T	Даваа, жалга, сайрын нэр	үсэг							
126	F110_T	Жалга, сайр, эрэг, нүх, довны үзүүлэлт	тоо							
127	F113_T	Даваа, үлдэц цохио, хадны үзүүлэлт	тоо							

Хөрс, газрын бичил гадарга

128	F201_A	Элс	талбай	sand_name	text	100
129	F201_P	Элс	цэг			
130	F203_A	Шал	талбай			
131	F203_P	Шал	цэг			
132	F204_A	Шаварлаг гадарга	талбай			
133	F205_A	Чулуу, хайрга	талбай			
134	F205_P	Чулуу, хайрга	цэг			
135	F207_A	Ургаа чулуу	талбай			
136	F208_A	Довцог гадарга	талбай			
137	F209_A	Дов, сондуултай гадарга	талбай			

Газрын гадарга дээрх байгууламж

138	F301_A	Далан	талбай								
139	F301_L	Далан	шугам	division	text	50	material	text	50	type	long integer
140	F302_L	Далан /масштабт илэрхийлэгдэхгүй/	шугам	division	text	50	material	text	50	type	long integer
141	F303_L	Үерийн усны суваг, шуудуу	шугам	division	text	50	material	text	50	type	long integer
142	F304_L	Үерийн усны суваг, шуудуу /газар доорх/	шугам	division	text	50	material	text	50	type	long integer
143	F305_P	Хиргисүүр	цэг	type	long integer						
144	F306_P	Овоолго шороо, ухсан нүх	цэг								
145	F307_P	Овоо	цэг	ovoo_name	text	100					
146	F308_P	Оршуулгын газар	цэг	cemetery_name	text	100					
147	F308_A	Оршуулгын газар	талбай	cemetery_name	text	100					
148	F309_P	Эртний дурсгалт газар /туурь/	цэг	remain_name	text	100					
149	F310_L	Эртний хана хэрэм	шугам	object_name	text	100					
150	F301_T	Далан, суваг шуудууны үзүүлэлт	тоо								
151	F307_T	Газрын гадарга дээрх байгууламжийн тайлбар бичиглэл	үсэг								

Ургамал зүй

152	D101_A	Ой	талбай
153	D101_P	Ой /зургийн масштабт илэрхийлэгдэхгүй/	цэг

154	D102_L	Ургамалын хүрээ, хил	шугам		
155	D103_P	Ойд зонхилох мод	цэг	type	long integer
156	D104_P	Холимог ойн тэмдэг	цэг	type	long integer
157	D106_A	Зулзаган мод	талбай		
158	D111_A	Зулзаган мод зонхилдог сийрэг ой	талбай		
159	D112_A	Дархи	талбай		
160	D113_A	Шатсан хуурайшсан ой	талбай		
161	D114_A	Огтолсон ой	талбай		
162	D115_P	Мод	цэг	type	long integer
163	D116_P	Өвс, ургамал	цэг	type	long integer
164	D117_A	Бут, сөөг	талбай		
165	D119_A	Өргөст бут, сөөг	талбай		
166	D121_A	Сөөгхөн	талбай		
167	D122_A	Сөөгхөн /тачир/	талбай		
168	D123_A	Нугын ургамал	талбай		
169	D124_A	Сахлаг ургамал	талбай		
170	D125_A	Тачир ургамал	талбай		
171	D126_A	Зэгс, хулсны төрлийн ургамал	талбай		
172	D127_A	Тал хээрийн ургамал	талбай		
173	D128_A	Заг /ширэнгэ/	талбай		
174	D129_A	Хөвд	талбай		
175	D130_A	Хаг, хагдны төрлийн ургамал	талбай		
176	D101_T	Ургамлын тайлбар бичиглэл	үсэг		
177	D103_T	Модны үзүүлэлт, тайлбар	тоо		

Таримал ургамал

178	D201_A	Ногооны талбай	талбай
179	D202_A	Тариан талбай	талбай
180	D206_A	Мод, жимс үржүүлгийн газар	талбай
181	D208_A	Атар газар	талбай
182	D201_T	Таримал ургамлын тайлбар бичиглэл	үсэг

Засаг захиргааны хил

183	H101_L	Улсын хил	шугам						
184	H102_L	Аймаг, Нийслэлийн хил	шугам	aimag1	text	50	aimag2	text	50
185	H103_L	Сум, дүүргийн хил	шугам	sum1	text	50	sum2	text	50
186	H104_L	Баг, хорооны хил	шугам	bag1	text	50	bag2	text	50
187	H105_L	Тусгай хамгаалалттай газрын хил	шугам	protected area	text	100	division	text	50
188	H101_P	Хилийн тэмдэгт	цэг	pillar_ID	double				
189	H101_T	Хилийн тэмдэгтийн дугаар	тоо						

10 Загвар сангийн давхаргын талбарын монгол тайлбар

G101_P	point_ID	цэг тэмдэгтийн дугаар
	point_name	цэг тэмдэгтийн нэр
	point_H	цэг тэмдэгтийн өндөр
A107_L	division	ангилал
	pave	хучилт
A204_A	bridge_name	гүүрний нэр
	material	материал
	river_name	голын нэр
	capacity	даац
	length	урт
	width	өргөн
	type	төрөл
A401_L	agency	байгууллага
B101_A	floor	давхар
	purpose	зориулалт
B102_A	bldg_name	барилгын нэр
B201_P	object_name	объектын нэр
B407_P	station_name	зогсоолын нэр
C103_P	mine_name	уурхайн нэр
	product	бүтээгдэхүүн
C204_L	kind	төрөл
	voltage	хүчин чадал
	location	байрлал
E103_A	lake_name	нуурын нэр
	water_type	усны төрөл
E105_L	form	хэлбэр
E106_P	height	өндөр
E108_L	flow_speed	урсгалын хурд
E109_P	spring_name	булагийн нэр
	spurting	ундарга
E110_P	character	шинж чанар
F107_L	ravine_name	жалга, сайрын нэр
	depth	гүн
F109_P	pass_name	давааны нэр
	route_time	зорчих хугацаа
F116_P	cave_name	агуйн нэр
F308_P	cemetery_name	оршуулгын газрын нэр
F309_P	remain_name	дурсгалт газрын нэр
H105_L	protected area	тусгай хамгаалалттай газар
H101_P	pillar_ID	хилийн баганы дугаар

11 Загвар санд тодорхойлогдсон домэйн утгууд

1	A100_1	хучилт	А	асфальт
			Б	бетон
			Ш	шороо
			Х	хайрга
			Ч	чулуу
2	A100_2	ангилал	0	хурдны
			1	засмал
			2	сайжруулсан
			3	шороон
			5	жим
3	A204_1	материал	М	мод
			Б	бетон
			Т	төмөр
4	A204_2	ангилал	1	авто машин зорчих
			2	явган зорчих
5	A212_L	материал	Б	бетон
			Т	төмөр
6	A400_1	ангилал	1	өргөн
			2	нарийн
7	A400_2	байгууллага	0	улсын
			1	хувийн
8	B100_1	материал	М	мод
			То	тоосго
			Цу	цутгамал
			У	угсармал
			Сэ	сэндвич
			Сү	сүрэл
			Хм	холимог
			Бд	бусад
9	B100_2		1	орон сууц
			2	орон сууцны бус
10	B700	материал	м	мод
			т	төмөр
			б	бетон
			то	тоосго
			бл	блок
			ч	чулуу
			тт	төмөр торон
			бд	бусад

11	C100	бүтээгдэхүүн	1	нүүрс
			2	алт
			3	хүдэр
			4	жонш
			5	нефьт
12	C200_L	ангилал	1	цахилгааны шугам
			2	холбооны шугам
13	C204_2	төрөл	1	өндөр хүчдэл
			2	нам хүчдэл
14	C204_3	байрлал	1	газар дээрх
			2	газар доорх
15	C213_P	эзэмшигч	1	мобиком
			2	скайтел
			3	жи-мобайл
			4	юнител
16	E103_A	усны төрөл	1	давсгүй
			2	давстай
17	E110_P	усны шинж чанар	1	халуун
			2	хүйтэн
18	E200	ангилал	х	ховоотой
			м	мотортой
			э	эргүүлдэг
			д	дүүжинтэй
			бд	бусад
19	F100	ангилал	0	тодруулсан
			1	үндсэн
			2	нэмэлт
			3	туслах
20	F300	ангилал	1	бэхэлгээтэй
			2	бэхэлгээгүй
21	H105_L	ангилал	1	дархан цаазат газар
			2	байгалийн цогцолборт газар
			3	байгалийн нөөц газар
			4	дурсгалт газар

12 Таних тэмдэгт хэрэглэх өнгөний код

12.1 Таних тэмдэг бүр өөр өөрийн өнгөтэй. Тэдгээрийн өнгөний утгуудыг кодлон үзүүлэв.

Байр зүйн зураг дээрх өнгө	Өнгөний нэр	Шугамын /хүрээ/ өнгөний код				Дэвсгэр өнгөний код			
		C	M	Y	K	C	M	Y	K
	хар	0	0	0	100	-	-	-	-
	хүрэн	10	40	100	0	-	-	-	-
	цэнхэр	55	30	0	0	25	9	0	0
	шар ногоон	-	-	-	-	4	2	23	0
	хар саарал	-	-	-	-	0	0	0	70
	улаан	0	100	100	0	-	-	-	-
	ягаан	0	40	0	0	-	-	-	-
	цайвар шар	0	10	30	0	0	8	15	0
	улбар шар	2	25	25	0	0	20	20	0

Нэмэлт мэдээлэл
/Байр зүйн зурагт үгийг хураангуйлан бичих заавар/

А

Аврах станц	авр.ст.
Авто машины засварын газар	авт.зас.газ.
Авто машины үйлдвэр	авт.үйлд.
Авто тээврийн буудал	авт. б.
Автомат телефон станц	АТС
Агуй	агуй
Агуулах	агуул.
Адууны аж ахуй	адуу.а.а.
Аймаг	айм.
Аймгийн төв	айм.төв
Алебастрын үйддвэр	алеб.үйлд.
Алмазын орд	алмаз.орд
Алтны уурхай	алт.уурх.
Амралтын газар	амр.газ.
Ан үржүүлгийн аж ахуй	ан үрж.а.а.
Анилин будгийн үйлдвэр	анил.буд.үйлд.
Анчны байр (отог)	анч.б.
Апатит /чулуу/-ын орд	апат.орд
Арал	ар.
Ариун цэврийн станц	ар.цэв.ст.
Арьс боловсруулах үйлдвэр	арьс.үйлд.
Астрономын пункт	астр.п.
Асфальт	А
Асфальт бетон	АБ
Атомын цахилгаан станц	АЦС
Ачих, буулгах тавцан	ачих, буул.тавц.
Ашигладаггүй олборлолт	аш-гүй олб.
Ашигладаггүй уурхай	аш-гүй уурх.

Б

Багсармал тэжээлийн үйлдвэр	багс.тэж.үйлд..
Байшин үйлдвэрлэх комбинат	БҮК
Балгас	бал.
Барилгын материалын үйлдвэр	БМҮ
Барилгын репер	барилг.р.
Баруун хойш	БХ
Баруун урагш	БУ
Барьж буй объект	барь.
Баяжуулах үйлдвэр	баяж.үйлд.
Баян бүрд	бая.бүрд.
Бэлчээр	билч.
Биологийн станц	био.ст.
Битум (материалын нэр)	Бит.
Битум хайлуулах үйлдвэр	бит.хай.үйлд.
Бетон (материалын нэр)	Б.
Бетоны үйлдвэр	бет.үйдд.
Бензин	бенз.
Болорын орд, үйлдвэр	болор.орд
Бороохы усны нүх	бороо.нүх

Боргио	борг.
Булаг	бул.
Бул чулуу	бул ч.
Булш	булш
Буудал	б.
Бууц	бууц
Бяслагийн үйлдвэр	бясл.үйлд.

В

Ваарын үйлдвэр	ваар.үйлд.
Вагон депо	депо

Г

Гаалийн газар	гааль
Газрын тосны агуулах	газ.тос.агуул.
Газрын тосны үйлдвэр	газ.тос.үйлд.
Газрын тосны цооног	газ.тос.цоон.
Галт уул	галт у.
Гал команд	гал к.
Ган хайлуулах үйлдвэр	ган хайл.үйлд.
Гараж	гараж
Гантиг	гант.
Гарам	гар.
Гахайн аж ахуй	гах.а.а.
Гацуур	гац.
Геодезийн пункт	геод.п.
Геологийн цооног	геол.цоон.
Гинжин гүүр	гинж.г.
Гоймонгийн цех, үйлдвэр	гойм.үйлд.
Гол	г.
Горхи	гор.
Гоо сайхны заслалын газар	гоо.сайх.газ.
Гөлтгөний уурхай, үйлдвэр	гөлт.үйлд.
Гудамж	гуд.
Гутлын үйлдвэр	гут.үйлд.
Гурилын үйлдвэр	гур.үйдд.
Гэрийн суурь	гэр.б.

Д

Даваа	дав.
Давирхайн орд	давир.орд
Давсны үйлдвэр	давс.үйлд.
Давстай	давст.
Дамнуур тавцан	дам.тавц.
Дарагдсан худаг	дар.худ.
Дархан газар	дарх.газ
Диц /никель/-ийн орд	диц.орд
Дизель цахилгаан станц	диз.цах.ст.
Дов сондуул	дов сон.
Довцог элс	дов.элс
Дугана	дуг.
Дулааны цахилгаан станц	ДЦС
Дурсгалт цогцолбор газар	дурс.газ.
Дүүжин гүүр	дүүж.г.
Дүүргийн захиргаа	дүүрг.захирг.

Дэд станц	дэд ст.
Дэлгүүр	дэлг
Дээд ангиллын зам	дээд анг.зам
Ж	
Жижиг барааны үйлдвэр	жиж.бар.үйлд.
Жимс, жимсгэний аж ахуй	жимс.а.а.
Жимсний цэцэрлэг	жимс.цэц.
З	
Загасны аж ахуй	загас.а.а.
Загас хамгаалах	загас хам.
Загасчдын байр	загас.б.
Занарын орд	занар.орд
Зам гүүрний анги	зам гүүр.ан.
Замын цагдаагийн газар, байр	ЗЦГ, ЗЦБ
Замын хянах байр	зам.хян.б.
Засварын газар	зас.газ.
Зочид буудал	зоч.б
Зөгийн аж ахуй	зөгий. а.а
Зуслан	зус.
Зүтлүүрийн пункт	зүг.п.
Зүүн хойт	ЗХ
Зүүн урд	ЗУ
Зэс хайлуулах үйлд.	зэс хайл.үйлд.
Зэсийн орд	зэс.орд
К	
Каракулийн аж ахуй	каракул.а.а.
Кино үйлдвэр	кино үйлд.
Коллеж	колл.
Компани	комп.
Консервийн үйлдвэр	консерв.үйлд.
Концерн конц.	
Л	
Лак, будгийн үйлдвэр	лак үйлд.
Литр цаг	л/ц.
М	
Мал аж ахуй	мал а.а.
Мал аж ахуйн ферм	мал а.а.ф.
Мал бааз	мал бааз
Мал нядлах газар	мал няд.газ.
Мал төллүүлэх бааз	МТБ
Мал угаах газар	МУГ
Малын байр, хашаа	хаш.
Мал эмнэлэг	мал эмн.
Маргарин /хиймэл тос/-ны үйлдвэр	мар.үйлд.
Марз	мар.
Мах боловсруулах үйлдвэр	мах үйлд.
Мебелийн үйлдвэр	меб.үйлд.
Металл /материалын нэр/	Мет.
Мод /материалын нэр/	М
Мод боловсруулах үйлдвэр	мод үйлд.
Мод үржүүлгийн газар	мод үрж.газ.

Мод хөрөөдөх рам	мод рам.
Модны агуулах	мод.агуул.
Мөсөн гол	мөс.г.
Мөнх ногоон мод	мөнх ног.мод
Мухар зам /төмөр зам/	мух.зам.

Н

Навчит ой	навч.ой
Налуу газар	нал.газ
Намаг	нам.
Намаржаа	намарж.
Нарийн боовны цех	нар.боов.цех
Нисэх онгоцны буудал	нисэх.б.
Ногооны аж ахуй, агуулах	ног.а.а., ног.агуул
Номын сан	ном.сан.
Нуур	н.
Нурсан барилга	нур.
Нуранги	нуран.
Нуруу (уул)	нуруу
Нүүрсний уурхай	нүүрс.уурх.
Нүүрс хүчлийн рашаан	нүүрс.хүч.раш.
Нүхэн гэр	нүх.гэр
Нэвтрүүлэх байгууламж	нэвт.байг.
Нэгдсэн эмнэлэг	нэгд.эмн.
Нэгдэл /мал аж ахуй/	нэгд. /мал а.а./
Нэхмэлийн үйлдвэр, цех	нэхм.үйлд.
Нэхий эдлэлийн үйлдвэр	нэхий.үйлд.

О

Овоолго	овоол.
Одон орны пункт	од.орн.п.
Одон орны оргил	од.орн.ор.
Оёдлын үйлдвэр	оёд.үйдд.
Ойн аж ахуй	ой.а.а.
Ойчдын байр	ойч.б.
Ойн цагдаагийн байр	ойн цагд.б.
Олом	ол.
Олсон утасны үйлдвэр	олс.үйлд.
Оргилуур худаг	орг.х.
Оршуулгын газар	орш.газ.

Ө

Өвлийн зам, жим	өвл.зам
Өвөлжөө	өвөлж.
Өмнө /зүг/	Ө
Өнгөт металлын орд	өнг.мет.орд
Өрмийн цамхаг	өрм.цамх.

Р

Радио засвар	рад.зас.
Радио станц	рад.ст.
Радио релейний цамхаг	рад.рел.цамх.
Район	Р
Рашаан	раш.
Рашаан сувилал	раш. сув.

Резин эдлэлийн үйлдвэр	рез.эд.үйдд.
С	
Савангийн үйлдвэр	саван.үйлд.
Сайжруулсан зам	сайж.зам.
Сангийн аж ахуй	САА
Саравч	сар.
Соёл амралтын хүрээлэн	соёл.амр.хүр.
Соёлын ордон	соёл.ор.
Сонгино үржүүлгийн /селекц/ станц	сонг.үрж.ст.
Солбицол	солб.
Спирт, архины үйлдвэр	спирт.үйлд.
Спортын талбай	спорт.т.
Суваг	сув.
Суварга	сувр.
Сувиллын газар	сувил.газ.
Судаг	суд.
Сумын төв	сум.төв
Сум.хорооны захиргаа	сум.захирг.
Сум	сум
Сургууль	сург.
Суурь репер	суурь р.
Сууц	с.
Сургалтын байр	сург.б.
Сүүний үйлдвэр	сүү.үйлд.
Сүүний аж ахуй, ферм	сүү.а.а., сүү.ф.
Сүлжмэлийн үйлдвэр	сүлж.үйлд.
Сүм хийд	сүм
Т	
Тавцан /төмөр зам/	тавц.
Талбай	т
Талхны үйлдвэр	талх.үйлд.
Тарианы талбай	Т
Тарьц, суулгац	тарьц
Телевизийн цамхаг	тел.цамх.
Техник засварын газар	тех.зас.газ.
Техник мэргэжлийн сургууль	ТМС
Тоглоомын үйлдвэр	тогл.үйлд.
Тогтоол ус	тогт.ус
Тойром	тойр.
Толгой	тол.
Толины үйлдвэр	толь.үйлд.
Тоосго /материалын нэр/	Т
Тоосгоны үйлдвэр	тоосг.үйлд.
Тосны үйлдвэр	тос.үйлд.
Тохой	тох.
Торгоны үйлдвэр	торго.үйлд.
Төгөл	төг.
Төмөр бетон /материалын нэр/	ТБ
Төмөр бетоны үйлдвэр	төм.бет.үйлд.
Төмөр зам	төм.зам.
Төмөр замын өртөө	вкз.
Төмөр замын зөрлөг	зөр.

Төмсний гурилын үйлдвэр	төмс.гур.үйлд.
Төмрийн үйлдвэр	төм.үйлд.
Төмрийн хүдэр	төм.хүд.
Туслах аж ахуй	тус.а.а.
Тууврын зам	туув.зам
Түймрийн харуул	түйм.хар.
Түргэн эсгэгчийн үйлдвэр	түр.эсг.үйлд.
Трансформатор	тр.
У	
Улсын үйлдвэрийн газар	УҮГ
Улиас	ул.
Ундарга	унд.
Ус ажиглалтын харуул	ус.аж.хар.
Ус дамжуулах байгууламж	ус.дамж.байг.
Ус урсгагч	ус.урсг.
Ус түгээгүүрийн станц	ус.түг.ст.
Ус цаг уурын станц	ус.цаг уур.ст.
Ус шахуурга	ус.шах.
Усан боомт	ус.боомт
Усан онгоцны буудал	ус.онг.б.
Усан оргилуур	ус.орг.
Усан сан	ус.сан
Усан тээврийн зогсоол	ус.Р
Усан цахилгаан станц	УЦС
Усанд орох газар	ус.ор.газ.
Услалтын систем	ус.сис.
Усны ган	ус. ган
Усэы станц	ус.ст.
Усны температур буулгах төхөөрөмж	ус.темп.буулг.төх.
Уурын халаагууртай хүлэмж	уур.хүл.
Уурын зуух	уур.зу.
Уурхай	уурх.
Ү	
Үзэсгэлэн	үзэс.
Үйлдвэр	үйлд.
Үржлийн /малын/ аж ахуй	үрж.а.а.
Үрийн аж ахуй	үр.а.а.
Үслэг эдлэлийн үйлдвэр	үс.эд.үйлд.
Үтрэм	үтр.
Ф	
Фосфорын орд	фосф.орд
Х	
Хавцал	хавц.
Хад	хад
Хадлан	х
Хайрга	хайрг.
Хайрганы үйлдвэр	хайрг.үйлд.
Халуун рашаан	хал.раш.
Харгана	харг.
Хар мод (шинэс)	хар м.
Хар төмөрлөгийн үйлдвэр	хар төмөр.үйлд.
Хатаах байр	хат.б.

Хашаа	хаш.
Хаягдал /шороо, түрц/	хаягд.
Хийд	хийд
Хилийн суман	хил.сум.
Химийн бордооны агуулах	хим.борд.агуул.
Химийн үйлдвэр	хим.үйлд.
Химийн цэвэрлэгээ	хим.цэв.
Хойг	хойг
Холимог ой	холи.ой
Хонгил	хонг.
Хотгор	хотг.
Хонины аж ахуй	хонь.а.а.
Хорих байр	хорих б.
Хот айл, бууц	бууц.
Хөнгөн цагааны үйлдвэр	хөн.цаг.үйлд.
Хөндий /уул, талын/	хөнд.
Хөвөнгийн аж ахуй	хөвөн.а.а.
Хөвөн цаасны үйлдвэр	хөвөн цаас.үйлд.
Хөгжмийн зэмсгийн үйлдвэр	хөгжм.үйлд.
Хөдөө аж ахуй	ХАА
Хөргөх төхөөрөмжийн цамхаг	хөр.цамх
Хөргүүртэй зоорь	хөрг.зоорь
Хөрс сайжруулах	хөрс.сайжр.
Хөрсний репер	хөрс.р.
Хөшөө	хөш.
Худаг /нэртэй/	Х.
Худаг /нэргүй/	Х
Хуурай худаг	ху.х.
Хус /мод/	хус.
Хүлэмж	хүл.
Хүн эмнэлэг	хүн эмн.
Хүүхдийн зуслан	хүүхд.зус.
Хүрхрээ	хүрх.
Хүрээлэн /институт/	хүр.
Хүлрийн орд	хүлэр.орд
Хүхрийн рашаан	хүхэр.раш.
Хэвлэх үйлдвэр	хэвл.үйлд.
Хээрийн буудал	хээр.б.
Хээрийн зам	хээр.зам

Ц

Цаасны үйлдвэр	цаас.үйлд.
Цагаан алтны орд	цаг.алт.орд
Цагаан будааны талбай	цаг.буд.
Цайрын орд	цайр.орд
Цанын бааз	цана.бааз
Царууц тоосго	цар.тоосг.
Цахилгаан станц	ЦС
Цахилгааны дэд станц	цах.дэд.ст.
Цемент	Ц
Цементийн үйлдвэр	цем.үйлд.
Цөл	ц.

Цөөрөм	цөөр.
Цэмбэний үйлдвэр	цэмб.үйлд.
Цэнгэг нуур	цэнг.н.
Цэнгэлдэх хүрээлэн	цэнг.хүр.
Цэргийн эмнэлэг	цэр.эмн.
Цэвэрлэх байгууламж, станц	цэвэр.ст.
Цэцэрлэг /хүүхдийн/	хүүхд.цэц.
Цэцэрлэгт хүрээлэн	цэц.хүр.
Ч	
Чарганы зам	чар.зам
Чихрийн манжингийн аж ахуй	чихр.манж.а.а
Чихрийн үйлдвэр	чихр.үйлд.
Чулуу (материалын нэр)	Ч
Ш	
Шаазан, шаазан эдлэлийн үйлдвэр	шааз.үйлд.
Шавар	шав.
Шар айргийн үйлдвэр	шар.айр.үйлд.
Шатахуун түгээх станц	ШТС
Шатах тослох материалын үйлдвэр	шат.агуул.
Шатдаг хийн цамхаг	шат.хий.цамх.
Шатдаг хийн хоолой	шат.хий.хоол.
Шилмүүст ой	шил.ой.
Шилний үйлдвэр	шил.үйлд.
Шорвог	шорв.
Шорвог нуур	шорв.н.
Шороон далан	шор.дал.
Щохой (материалын нэр)	ш
Шохойн уурхай	шохой.уурх.
Шохойн орд	шохой.орд
Шөрмөсөн чулуу	шөрм.ч.
Шувууны аж ахуй	шув.а.а
Шуудуу	шууд.
Чүдэнзний үйлдвэр	шүдэнз.үйлд.
Э	
Эвдэрсэн газар	эвд.газ.
Элеватор	элев.
Элс (материал)	Э
Элсэн чихрийн үйлдвэр	элс.чихр.үйлд.
Эмийн сан	эм.сан.
Эмийн үйлдвэр	эм.үйлд.
Эмнэлэг	эмн.
Эргүүлэг /усны/	эрг.
Эсгийний үйлдвэр	эсгий.үйлд.
Эсгий гутлын үйлдвэр	эсгий гут.үйлд.
Ээрмэлийн үйлдвэр	ээрм.үйлд.

ТӨГСӨВ.